

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

اجلاس بریکس ۲۰۲۵ و نتایج آن برای ایران

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

اجلاس بريكس ۲۰۲۵ و نتایج آن برای ایران

مدیریت دیپلماسی اقتصادی و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: مرداد ۱۴۰۴

واژه‌های کلیدی: گروه تماس، چشم‌انداز ریودوژانیرو، ضمانت‌های چندجانبه، انقلاب صنعتی نوین، اعلامیه برازیلیا، کربن‌زدایی، بانک جدید توسعه

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	مقدمه
۵	بریکس: شکل گیری و تحول
۲۱	توافقات و تفاهم‌های تجاری
۴۵	اولویت‌های همکاری ایران با اعضای گروه بریکس

مقدمه

پیوستن ایران به گروه بریکس را می‌توان از مهم‌ترین تحولات سیاست خارجی کشور در سال‌های اخیر دانست. به بیان دیگر، این اقدام نه تنها فرصت تازه‌ای برای نقش‌آفرینی ایران در ساختار چندجانبه‌گرایی نوین فراهم می‌آورد، بلکه بستر گسترش همکاری‌های نهادینه با «جهان جنوب» را نیز مهیا می‌کند. با این حال، تحت‌تأثیر فضای سیاسی قطبی‌شده در کشور، روند پیوستن ایران به این گروه و پیامدهای آن عمدتاً از زاویه‌ای دوگانه تحلیل شده است. به گونه‌ای که می‌توان مناظره‌های موجود را به دو دسته اصلی تقسیم کرد: گروهی بر این باورند که پیوستن ایران به بریکس به منزله ایجاد بدیلی در برابر نظم موجود بین‌المللی و بی‌نیازی کشور از این نظم است. در مقابل، برخی استدلال می‌کنند که بریکس از اهمیت راهبردی چندانی برخوردار نیست و حضور ایران در آن بیش‌تر جنبه نمادین دارد. این دو رویکرد، چارچوب غالب گفتمان سیاسی کشور در این زمینه را شکل داده‌اند.

گزارش حاضر تلاش دارد از این دوگانگی فراتر رود و نگاهی نوین به نقش‌آفرینی ایران در بریکس ارائه کند. به عبارت دیگر، هدف گزارش عبور از کلیشه‌های رایج درباره این نهاد و تمرکز بر اولویت‌بندی حوزه‌های کلیدی همکاری عملیاتی و ایفای نقش مؤثر در آن است. از این رو، بدون ورود به مناقشات قطبی کنونی پیرامون جایگاه ایران در بریکس و پیامدهای آن، تلاش شده است روایتی مبتنی بر شواهد و تصمیمات رسمی این نهاد ارائه شود. در این چارچوب، تمرکز اصلی بر نتایج اجلاس ۲۰۲۵ بریکس است که به تازگی در برزیل برگزار شد. نخست، روند تحول این گروه از زمان تأسیس آن بررسی شده تا نشان داده شود که بریکس نه ائتلافی علیه غرب و نه نهادی صرفاً نمادین، بلکه پیگیر الگویی ویژه از چندجانبه‌گرایی است. سپس، تصمیمات و حوزه‌های کلیدی همکاری عملیاتی اعضای بریکس که در اجلاس ۲۰۲۵ اعلام شده، تحلیل شده است. در بخش پایانی نیز، برپایه این حوزه‌های کلیدی، پیشنهادهای فنی و اجرایی برای همکاری ایران با سایر اعضا در قالب این گروه ارائه می‌شود.

بریکس: شکل‌گیری و تحول

همان‌گونه که اشاره شد، گروه بریکس (BRICS) نمایانگر تحولی مهم در چشم‌انداز در حال تغییر حکمرانی جهانی است؛ گروهی که قدرت‌های بزرگ، قدرت‌های منطقه‌ای و اقتصادهای

نوظهور اصلی را گرد هم می‌آورد. این مفهوم نخستین بار از مطالعه «جیم اونیل» در سال ۲۰۰۱ با عنوان «ساختن اقتصاد جهانی بهتر» (Building Better Global Economic BRICs) سرچشمه گرفت.^۱ در این مطالعه، کشورهای برزیل، روسیه، هند و چین به عنوان اقتصادهایی با رشد سریع معرفی شدند که در مسیر بازآرایی نظم اقتصادی جهانی قرار دارند. این دسته‌بندی تحلیلی، پس از نشست وزرای امور خارجه این چهار کشور در حاشیه شصت و یکمین مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ۲۳ سپتامبر ۲۰۰۶، به یک سازوکار جمعی رسمی تبدیل شد و مراحل اولیه تعاملات گروهی آن‌ها را رقم زد. پس از بحران مالی جهانی سال ۲۰۰۸، هویت این گروه عمق بیشتری یافت و ماهیت ژئوپلیتیکی آن آشکارتر شد. بریکس به عنوان یک ائتلاف اصلاح طلب، با هدف به چالش کشیدن سلطه دیرینه قدرت‌های غربی بر نهادهای مالی چندجانبه برتون وودز شکل گرفت. در سال ۲۰۱۱، آفریقای جنوبی به این گروه پیوست، نام اختصاری آن به BRICS تغییر یافت و دامنه جغرافیایی نمایندگی آن گسترش پیدا کرد. اهداف اعلام شده بریکس چندوجهی است و شامل افزایش یکپارچگی اقتصادی و ژئوپلیتیکی میان اعضا، ترویج یک نظم جهانی چندقطبی، حمایت از اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها و تنوع بخشی به ارزهای ذخیره جهانی می‌شود. یکی از ارکان اصلی دستور کار بریکس، ترویج توسعه پایدار و تقویت همکاری‌های جنوب - جنوب است؛ تعهدی که با تأسیس و فعالیت «بانک جدید توسعه» (NDB)^۲ به وضوح پیشرفت کرده است.^۳

اهمیت بررسی نقش بریکس در اقتصاد جهانی، سیاست و امنیت، انکارناپذیر است. کشورهای عضو این گروه، به عنوان اقتصادهای نوظهور و قدرت‌های منطقه‌ای مهم، در مجموع سهم چشم‌گیری از جمعیت و تولید اقتصادی جهان را در اختیار دارند. برای پنج عضو اولیه، سهم آن‌ها از تولید ناخالص داخلی اسمی جهان در سال ۲۰۲۴ حدود ۲۴٫۸۱٪ و سهم آن‌ها براساس برابری قدرت خرید (PPP)^۴ حدود ۳۶٫۵۴٪ بوده است. با توسعه این گروه سال ۲۰۲۴ و پیوستن رسمی مصر، اتیوپی، ایران و امارات متحده عربی (درحالی که عضویت عربستان سعودی همچنان در حال بررسی است)، سهم بریکس پلاس از تولید ناخالص داخلی جهانی براساس برابری قدرت

1- <https://www.goldmansachs.com/insights/goldman-sachs-research/building-better>

2- New Development Bank

3- <https://www.britannica.com/topic/BRICS>

4- Purchasing Power Parity (ppp)

خرید به حدود ۳۷,۳٪ رسیده است. این میزان به‌طور قابل‌توجهی از سهم ۱۴,۵٪ اتحادیه اروپا و ۲۸,۴۳٪ گروه G7 فراتر می‌رود. همچنین، این گروه گسترش‌یافته حدود ۴۵٪ تا ۴۸,۵٪ از جمعیت جهان را شامل می‌شود. با توجه به این وزن اقتصادی و جمعیتی قابل‌توجه، اقدامات و نفوذ در حال گسترش بریکس، به‌ویژه در تلاش برای اصلاح حکم‌رانی جهانی و به چالش کشیدن ساختارهای موجود، اهمیتی راهبردی دارد.^۱

در سال‌هایی که از شکل‌گیری بریکس می‌گذرد، مهم‌ترین حوزه نقش‌آفرینی این گروه در اقتصاد جهانی بوده است. بریکس با بهره‌گیری از قدرت جمعی و نهادهای مالی اختصاصی خود، حضور اقتصادی چشم‌گیری در عرصه بین‌المللی تثبیت کرده و بر تجارت جهانی، جریان سرمایه‌گذاری و توسعه زیرساخت‌ها اثرگذاری قابل‌توجهی داشته است. همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، حجم اقتصادی بریکس - به‌ویژه پس از گسترش اخیر - بسیار چشم‌گیر است. سهم بریکس پلاس از تولید ناخالص داخلی جهانی براساس برابری قدرت خرید، در سال ۲۰۲۳ حدود ۳۹٪ و در سال ۲۰۲۴ حدود ۳۷,۳٪ برآورد شده است؛ رقمی که این ائتلاف را به یکی از بلوک‌های اقتصادی قدرتمند جهان بدل می‌سازد. از منظر تجارت بین‌المللی، کشورهای بریکس در مجموع حدود ۲۴٪ از کل مبادلات جهانی را در اختیار دارند؛ به‌گونه‌ای که ۱۰ عضو کنونی این گروه نزدیک به یک‌چهارم تجارت جهانی را شامل می‌شوند. تجارت درون‌گروهی بریکس نیز قابل‌توجه است؛ برای نمونه، حجم تجارت برزیل با اعضای بریکس در سال ۲۰۲۴ به حدود ۲۱۰ میلیارد دلار رسیده که ۳۵٪ از کل تجارت خارجی این کشور را تشکیل می‌دهد.^۲

بانک جدید توسعه که در سال ۲۰۱۵ با سرمایه مجاز ۱۰۰ میلیارد دلار و با سهم برابر از سوی اعضای مؤسس ایجاد شد، سنگ‌بنای راهبرد اقتصادی بریکس به شمار می‌آید. هدف اصلی NDB، بسیج منابع مالی برای اجرای پروژه‌های زیرساختی و توسعه پایدار در بازارهای نوظهور و کشورهای در حال توسعه است. این بانک با هدف پرکردن شکاف‌های مالی موجود، به‌صورت راهبردی به پروژه‌های هوشمند اقلیمی، مقاوم در برابر بلایا و همگرا با فناوری اولویت می‌دهد و متعهد است تا سال ۲۰۲۶، ۴۰٪ از وام‌های خود را به پروژه‌های کاهش تغییرات اقلیمی اختصاص دهد. تا دسامبر ۲۰۲۳، این بانک تصویب ۱۰۰ پروژه با ارزش کل ۴۲ میلیارد دلار را اعلام کرده

1- <https://brics.br/en/news/brics-gdp-outperforms-global-average-accounts-for-40-of-world-economy>

2- <https://brics.br/en/news/brics-gdp-outperforms-global-average-accounts-for-40-of-world-economy>

است که ۲۲۰۲ میلیارد دلار از آن عمدتاً به حوزه‌های زیرساخت، لجستیک و سامانه‌های برقی اختصاص یافته است.^۱

ترتیبات ذخیره احتیاطی (CRA)^۲ که در سال ۲۰۱۴ با مبلغ اولیه ۱۰۰ میلیارد دلار پایه‌گذاری شد، مکمل عملکرد NDB است. CRA حمایت مالی لازم را برای کشورهای عضو که با فشارهای واقعی یا بالقوه کوتاه‌مدت در تراز پرداخت‌ها مواجه هستند، فراهم می‌کند و به‌گونه‌ای طراحی شده است که سازوکارهای حمایتی صندوق بین‌المللی پول را تکمیل کند. این مکانیسم، نمونه‌ای از هماهنگی فزاینده میان اقتصادهای نوظهور برای مقابله با بحران‌های احتمالی به شمار می‌آید. چین بیش‌ترین سهم از دارایی‌های اولیه این سازوکار را با ۴۱٪ پرداخت کرده است. اکنون، معاهده تأسیس CRA در حال بازنگری است تا زمینه پیوستن اعضای جدید بریکس و گسترش استفاده از ارزهای محلی را فراهم آورد. نقش اقتصادی بریکس، مجموعه‌ای از دیدگاه‌های نظری را برانگیخته است؛ از ارزیابی‌های خوش‌بینانه درباره توان دگرگون‌ساز آن تا تحلیل‌های انتقادی که بر محدودیت‌های ساختاری این ائتلاف تأکید دارند.

افزون‌بر این، بریکس نقشی مهم در گفتمان سیاسی جهانی ایفا می‌کند، بر چندجانبه‌گرایی اثر می‌گذارد، از اصلاحات در نهادهای بین‌المللی پشتیبانی می‌کند و دیپلماسی جنوب - جنوب را تقویت می‌نماید. اعضای بریکس همواره از شکل‌گیری یک نظم جهانی چندقطبی حمایت کرده و بر ضرورت ایجاد توازن بیش‌تر در ساختارهای قدرت جهانی تأکید دارند. آن‌ها فعالانه در پی تقویت چندجانبه‌گرایی و ارتقای صدای جمعی کشورهای در حال توسعه در صحنه بین‌المللی هستند. این موضع ریشه در تمایل به به‌چالش کشیدن مزایای ساختاری دارد که دموکراسی‌های بازار پیشرفته در قالب نظم جهانی - که عمدتاً «به‌دست غرب و برای غرب» ساخته شده است - همچنان از آن برخوردارند. یکی از اهداف اصلی بریکس، بازطراحی نهادهای مالی و حکم‌رانی جهانی موجود - مانند صندوق بین‌المللی پول (IMF)^۳ و بانک جهانی - به‌گونه‌ای عادلانه‌تر، منصفانه‌تر و بازتاب‌دهنده نیازها و خواسته‌های کشورهای کم‌توان‌تر است. اعضای این گروه به‌طور ویژه خواستار تقسیم عادلانه‌تر اختیارات رأی‌گیری در این نهادها هستند. افزون‌بر این، بریکس به‌طور مستمر برای اصلاح شورای امنیت سازمان ملل متحد (UNSC) فشار وارد کرده و خواهان

1- https://www.ndb.int/wp-content/uploads/2022/07/NDB_StrategyDocument_eVersion_07.pdf

2-Contingent Reserve Arrangement (CRA)

3- International Monetary Fund

نماینده‌گی گسترده‌تر برای قدرت‌های نوظهور است. این گروه به‌عنوان بستری کلیدی برای تقویت همکاری‌های جنوب - جنوب عمل می‌کند، گفت‌وگو را تسهیل می‌بخشد، زمینه‌های هم‌گرایی را شناسایی می‌کند و مشارکت‌های راهبردی میان اعضای خود و سایر اقتصادهای نوظهور را گسترش می‌دهد.

با این حال، در درون بریکس تفاوت‌های قابل توجهی در مواضع سیاسی وجود دارد. روسیه غالباً بریکس را ابزاری برای مقابله با آنچه «نظام جهانی در خدمت منافع ایالات متحده» می‌داند، تلقی کرده و فعالانه در پی اتخاذ موضعی آشکارا ضدغربی در این گروه است. این رویکرد، به‌ویژه پس از تهاجم روسیه به اوکراین، شدت یافته و مسکو کوشیده است از بریکس برای جذب متحدان و بازآرایی محیط بین‌المللی استفاده کند. در مقابل، کشورهای مانده هند و برزیل گرایش به ایفای نقش‌های معتدل‌تر دارند. هرچند آن‌ها نیز خواستار تأثیرگذاری بر نهادهای جهانی و تغییر موازنه قدرت به سود چندجانبه‌گرایی و در برابر یکجانبه‌گرایی آمریکایی هستند، اما عموماً تمایلی به ایجاد بلوک‌های سفت و سخت و تقابلی ضدغربی ندارند. برای نمونه، برزیل بیش‌تر بر نقش خود در تأثیرگذاری بر اصلاح نهادهای جهانی موجود و حمایت از ایجاد نهادهای جدید - همچون بانک جدید توسعه - تأکید دارد. پذیرش اعضای جدید (مصر، اتیوپی، ایران و امارات متحده عربی در ۱ ژانویه ۲۰۲۴، درحالی که عضویت عربستان سعودی همچنان در حال بررسی است) نمایندگی جهانی این گروه را به‌طور قابل توجهی افزایش داده است. با این حال، این گسترش، شکاف‌های داخلی را نیز تشدید کرده و به دلیل تنوع فزاینده منافع ملی و هم‌سویی‌های ژئوپلیتیکی، اجماع‌سازی را دشوارتر کرده است. به‌عنوان نمونه، در اجلاس بریکس ۲۰۲۵، اعضای جدید آفریقایی با جلوگیری از ذکر نام آفریقای جنوبی در بیانیه مربوط به اصلاح شورای امنیت سازمان ملل متحد، اختلافات عمیق داخلی را آشکار کردند.^۱

گسترش گروه بریکس، هرچند به‌طور قابل توجهی نمایندگی جهانی و وزن اقتصادی آن را افزایش داده است، هم‌زمان بر شکاف‌های داخلی نیز افزوده و دستیابی به اجماع درباره مواضع سیاسی مشترک را دشوارتر کرده است. نمونه‌های مشخصی - همچون اختلاف نظر میان اعضای آفریقایی بر سر ذکر نام آفریقای جنوبی در بیانیه اصلاح شورای امنیت سازمان ملل متحد - به‌روشنی این شکاف‌های سیاسی داخلی را آشکار می‌کند. این وضعیت یک تنش بنیادین را نمایان می‌سازد:

1- <https://www.stimson.org/2025/2025-brics-summit-takeaways-and-projections/>

همان فرآیند گسترشی که با هدف تقویت صدای جهانی بریکس طراحی شده بود، به‌طور ناخواسته موجب ناهماهنگ‌تر شدن این صدا و کاهش توان این گروه برای اقدام منسجم و پایدار شده است. برداشت غالب در غرب از بریکس به‌عنوان یک بلوک «ضد غربی» تفسیری خارجی و چالش‌برانگیز است که تا حدی ریشه در چارچوب‌بندی راهبردی برخی اعضا - به‌ویژه روسیه و چین - برای پیشبرد اهداف ژئوپلیتیکی خود دارد. اجلاس ریودوژانیرو نشان داد که همه اعضا به یک اندازه مایل به اتخاذ چنین موضعی نیستند. باین‌حال، اقدامات مبتنی بر «مهار پیشگیرانه» از سوی غرب - که نمونه بارز آن تهدیدات تعرفه‌ای دولت ترامپ علیه اعضای بریکس درگیر در روند دلارزدایی بود - می‌تواند به‌طور بالقوه اعضای این گروه را «بیش‌تر از غرب دور کند».^۱

این پویایی حاکی از آن است که واکنش‌های غرب به این تهدید ادراک‌شده، به‌جای کاهش تنش‌ها، ممکن است به‌طور ناخواسته همان گرایش‌های ضد غربی را که هدفش مقابله با آن‌هاست، تقویت کند. در نتیجه، حتی اعضای معتدل‌تری چون برزیل و هند نیز ممکن است در برخی موضوعات - مانند خودداری آن‌ها از توقف واردات نفت روسیه - به محوریت چین - روسیه نزدیک‌تر شوند و یک چرخه بازخورد پیچیده و بالقوه خودتحقق‌بخش را در معادلات قدرت جهانی رقم بزنند. با وجود تعهد اعلام‌شده بریکس به تقویت چندجانبه‌گرایی و اصلاح حکم‌رانی جهانی، شواهد به‌طور پیوسته نشان می‌دهد که «منافع ملی بر تعهدات چندجانبه غلبه دارد». انگیزه‌های متنوعی که کشورها را به پیوستن یا تعامل با بریکس سوق می‌دهد - از جمله تجارت گسترده، فرصت‌های سرمایه‌گذاری، دسترسی به منابع مالی توسعه بدون شروط سیاسی، یا تمایل به تغییر موازنه قدرت جهانی - در کنار اختلاف‌نظرهای مشخص بر سر اصلاحات سازمان ملل یا منازعات منطقه‌ای، این واقعیت را تأیید می‌کند. براین‌اساس، می‌توان رویکرد بریکس به چندجانبه‌گرایی را «چندجانبه‌گرایی معامله‌محور» توصیف کرد؛^۲ رویکردی که در آن همکاری عمدتاً زمانی شکل می‌گیرد که منافع ملی به‌طور واضح هم‌سو باشد، اما اقدام جمعی به‌شدت تحت تأثیر واگرایی‌های ساختاری محدود می‌شود. این وضعیت نشان می‌دهد که بریکس کم‌تر به دنبال ایجاد یک نظم جهانی جدید و از نظر ایدئولوژیک یکپارچه است و بیش‌تر به فراهم کردن بستری انعطاف‌پذیر و عمل‌گرایانه برای اعضای خود می‌اندیشد تا هر کشور بتواند اهداف راهبردی و اقتصادی فردی خویش را، در قالب چارچوبی گسترده‌تر برای به‌چالش کشیدن

1- <https://www.cnn.com/2025/07/10/business/brics-tariff-threat-trump>

2- <https://www.worldpoliticsreview.com/brics-summit-multilateralism/>

نظم جهانی موجود متمرکز بر غرب، دنبال کند.

در حوزه امنیت بین‌الملل، اعضای بریکس در اشکال گوناگونی از همکاری‌های امنیتی مشارکت دارند؛ به‌ویژه با تمرکز بر مبارزه با تروریسم، امنیت سایبری و هماهنگی در مسائل منطقه‌ای. در این راستا، یک گروه کاری بریکس برای مبارزه با تروریسم تشکیل شده و اعضا توافق کرده‌اند که تلاش‌های مشترک خود را در حوزه امنیت سایبری تقویت کنند. این همکاری شامل تبادل اطلاعات و بهترین شیوه‌ها، مبارزه با جرائم سایبری و بهبود هماهنگی میان نهادهای فنی و سازمان‌های مجری قانون از طریق ابتکارات مشترک تحقیق و توسعه و ظرفیت‌سازی است. قدرت‌های اصلی در بریکس، مانند چین و روسیه، فعالانه از این گروه برای پیشبرد اهداف ژئوپلیتیکی خود استفاده می‌کنند و اغلب آن را به‌عنوان وزنه‌ای در برابر ائتلاف‌های سستی غربی، نظیر ناتو، یا در تقابل با سیاست‌های خارجی خاص ایالات متحده قرار می‌دهند. به‌عنوان نمونه، بسیاری از کشورهای بریکس با محکومیت سازمان ملل متحد علیه جنگ روسیه در اوکراین مخالفت کردند که نشان‌دهنده سطحی از هم‌سویی ژئوپلیتیکی درون این گروه است. بریکس همچنین در قبال درگیری‌های بزرگ جهانی و بحران‌های بشردوستانه مواضع جمعی اتخاذ کرده است؛ از جمله محکومیت حملات نظامی اسرائیل و ایالات متحده در خاک ایران و صدور فراخوان‌های قوی برای پایان جنگ در غزه، همراه با حمایت مجدد از راه‌حل دودولتی.

با این حال، همکاری امنیتی گسترده‌تر در بریکس به دلیل تنش‌های ژئوپلیتیکی داخلی و هم‌سویی‌های امنیتی خارجی متنوع اعضا، به شدت محدود است. در این میان، امنیت سایبری به‌عنوان حوزه‌ای با تلاش‌های مشترک نسبتاً موفق برجسته می‌شود. در اسناد رسمی، به‌صراحت بر «تبادل اطلاعات و بهترین شیوه‌ها، مقابله با جرائم سایبری، بهبود همکاری میان نهادهای فنی و مجریان قانون و اجرای طرح‌های مشترک تحقیق و توسعه و ظرفیت‌سازی در حوزه امنیت سایبری» تأکید شده است. روسیه، به‌ویژه، در ایجاد ارتباطات و ارائه تخصص و فناوری خود در این حوزه نقش فعالی دارد. این امر نشان می‌دهد که امنیت سایبری، به‌عنوان تهدیدی جهانی و غیرسستی با مزایای عملی قابل‌سنجش از رهگذر همکاری بین‌المللی، مسیری عمل‌گرایانه‌تر و با تنش سیاسی کم‌تر برای همکاری امنیتی بریکس در مقایسه با ائتلاف‌های نظامی سستی یا هم‌سویی‌های ژئوپلیتیکی گسترده فراهم می‌کند. این حوزه به‌عضایی با منافع امنیتی متنوع و حتی متضاد اجازه می‌دهد زمینه‌های مشترک بیابند و سطحی از اعتماد متقابل ایجاد کنند؛

امری که می‌تواند در آینده بستر همکاری‌های گسترده‌تر را، بدون به‌چالش کشیدن مستقیم مشارکت‌های امنیتی دوجانبه یا چندجانبه موجود، فراهم آورد.

به‌طور خلاصه، بریکس سهم قابل‌توجه و رو به رشدی از تولید ناخالص داخلی جهانی - به‌ویژه برپایه برابری قدرت خرید - و جمعیت جهان را در اختیار دارد که اهرم اقتصادی قدرتمندی برای این گروه فراهم می‌آورد. تأسیس نهادهای مالی جایگزین، مانند بانک جدید توسعه و ترتیبات ذخیره احتیاطی، علاوه‌بر ایجاد شبکه ایمنی مالی، امکان تأمین مالی توسعه‌ای توأم با احترام به حاکمیت ملی را فراهم ساخته و مدل سنتی برتون وودز را به چالش کشیده است. همچنین، پیگیری راهبردی دلارزدایی به تقویت حاکمیت اقتصادی کشورهای عضو کمک می‌کند. بااین‌همه، بریکس با نابرابری‌های اقتصادی داخلی - ازجمله سلطه چین - مواجه است که می‌تواند موجب عدم‌توازن در درون گروه شود. تعرفه‌های بالا در مبادلات درون‌گروهی و محدودیت‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) نیز مانعی برای یکپارچگی اقتصادی عمیق‌تر محسوب می‌شود. هرچند دلارزدایی تدریجی یکی از اهداف راهبردی بریکس است، اما چالش بلندمدت جایگزینی نقش تثبیت‌شده دلار آمریکا در اقتصاد جهانی همچنان قابل‌توجه است.

در حوزه سیاست بین‌الملل، بریکس به‌عنوان یک صدای جمعی قدرتمند برای جنوب جهانی عمل می‌کند و به‌طور فعال از شکل‌گیری یک نظم جهانی چندقطبی و اصلاح نهادهای حکمرانی جهانی موجود - مانند سازمان ملل متحد، صندوق بین‌المللی پول (IMF) و بانک جهانی - حمایت می‌نماید. این گروه بستری مهم برای دیپلماسی و همکاری جنوب - جنوب میان اقتصادهای نوظهور فراهم می‌آورد.

بااین‌حال، بریکس با واگرایی‌های ژئوپلیتیکی داخلی قابل‌توجهی مواجه است؛ ازجمله تنش‌های تاریخی میان چین و هند و فشار آشکارا ضدغربی روسیه در برابر مواضع معتدل‌تر برزیل و هند. این تفاوت‌ها اغلب در دستیابی به اجماع در مورد مسائل کلیدی سیاسی چالش ایجاد کرده و می‌تواند سبب شود که این گروه در نگاه غرب به‌عنوان یک بلوک «ضدغربی» تلقی گردد؛ برداشتی که به‌طور بالقوه راهبردهای مهار ازسوی بازیگران خارجی را تحریک می‌کند.

در حوزه امنیت، بریکس ظرفیت همکاری در مقابله با تهدیدات امنیتی مشترک و خاص - به ویژه در زمینه مبارزه با تروریسم و امنیت سایبری - را نشان داده است و گاه نیز در بیان مواضع جمعی درباره برخی درگیری‌های جهانی و مسائل بشردوستانه نقش ایفا کرده است. با این حال، ضعف اصلی این گروه، فقدان یک چارچوب امنیتی منسجم یا ائتلاف نظامی رسمی قابل مقایسه با ناتو است. همکاری‌های امنیتی غالباً به تبادل اطلاعات و ظرفیت‌سازی محدود می‌شود و برخی اعضا همچنان به‌طور قابل توجهی به مشارکت‌های امنیتی غربی وابسته‌اند. افزون بر این، تنش‌های منطقه‌ای میان برخی اعضا می‌تواند مانع از شکل‌گیری همکاری امنیتی عمیق‌تر گردد. در پی شکل‌گیری و تحول بریکس، سه رویکرد عمده در ارزیابی این نهاد در صحنه بین‌المللی - و کمابیش در ایران - شکل گرفته است:

۱. **دیدگاه مثبت:** بریکس را نیرویی تحول‌آفرین برای چندجانبه‌گرایی، کاهنده سلطه غرب و پشتیبان تقویت اقتصادهای در حال توسعه می‌داند. استندهای این دیدگاه شامل وزن اقتصادی روبه‌رشد گروه، مدل منحصربه‌فرد و حاکمیت محور تأمین مالی توسعه‌ای از طریق بانک جدید توسعه و حمایت مداوم از یک ساختار حکمرانی جهانی فراگیرتر است.

۲. **دیدگاه منفی:** بر نبود انسجام داخلی، اختلافات سیاسی عمیق و اثرگذاری محدود بریکس نسبت به نهادهای تثبیت‌شده غربی تأکید می‌کند. این دیدگاه به شواهدی چون تداوم موانع تجاری داخلی، واگرایی‌های ژئوپلیتیکی چشم‌گیر میان اعضا و مقیاس کوچک‌تر NDB در مقایسه با بانک جهانی استناد دارد.

۳. **دیدگاه بی‌طرف:** بریکس را نهادی مکمل در نظم جهانی موجود می‌داند که نه نفوذی تحول‌آفرین دارد و نه تهدیدی ویرانگر محسوب می‌شود. این رویکرد با شواهدی مانند رویکرد تدریجی بریکس به اصلاح نظم جهانی، نقش اصلی آن به عنوان بستر گفت‌وگو میان منافع ملی متنوع و جایگاه مکمل NDB در کنار بانک‌های توسعه چندجانبه، پشتیبانی می‌شود.

به‌طور کلی، شواهد نشان می‌دهد که هرچند بریکس به دلیل مقیاس اقتصادی و جمعیتی قابل توجه خود از پتانسیل بالایی برخوردار است، اما نفوذ واقعی آن اغلب تحت تأثیر ناهمگونی‌های ذاتی داخلی و غلبه منافع ملی محدود می‌شود. این گروه بیش از آن‌که به عنوان یک بلوک سیاسی و اقتصادی کاملاً متحد عمل کند، کارآمدترین نقش خود را در قالب بستری برای اقدام

هماهنگ در موضوعات با منافع همگرا ایفا می‌کند. افزون‌بر این، روایت «ضدغربی» - هرچند ازسوی برخی اعضا فعالانه ترویج می‌شود - در درون گروه اجماع ندارد و واکنش‌های غرب به این برداشت می‌تواند، به‌طور ناخواسته، به تقویت همان چارچوب ادراکی بینجامد و یک چرخه بازخورد ژئوپلیتیکی پیچیده ایجاد کند.

اجلاس ۲۰۲۵ بریکس: دستاوردها و حوزه‌های همکاری عملیاتی

بر مبنای آنچه گفته شد، می‌توان نتیجه گرفت که در روند تحول بریکس طی دو دهه اخیر، رویکردی که از آن با عنوان «چندجانبه‌گرایی معاملاتی» یاد می‌شود، غلبه داشته است. به عبارت دیگر، بریکس در حوزه‌هایی پیشرفت کرده و به همکاری‌های عملیاتی شکل داده است که منافع ملی اعضا - به عنوان چراغ راهنمای تصمیم‌گیری آن‌ها - دارای سطح بالایی از هم‌پوشانی بوده است. کانون این هم‌پوشانی، حوزه اقتصاد سیاسی و به ویژه حکمرانی مالی بوده است. افزون‌بر این، بریکس در سال‌های اخیر وارد حوزه‌های جدیدی برای گسترش هم‌گرایی کارکردی نیز شده است. در ادامه، حوزه‌های کلیدی همکاری عملیاتی و فنی اعضای بریکس - که در اجلاس ۲۰۲۵ مورد تأکید قرار گرفته یا منجر به تصمیمات اجرایی شده است - بررسی خواهد شد تا زمینه لازم برای تبیین ابعاد همکاری عملیاتی ایران با این گروه فراهم آید.

گروه تماس در امور اقتصادی و تجاری

یادداشت مسائل (Issues Note) گروه تماس در امور اقتصادی و تجاری بریکس برای سال ۲۰۲۵، که در چارچوب ریاست دوره‌ای برزیل تهیه شده است، سه اولویت کلیدی را برای تعمیق همکاری‌های اقتصادی میان کشورهای عضو^۱ BRISCS تعیین می‌کند. این سند بر نقش‌آفرینی فعال بریکس در بازطراحی نظم اقتصادی جهانی با تأکید بر چندجانبه‌گرایی، به‌روزرسانی اسناد راهبردی درون‌گروهی و توسعه اقتصاد دیجیتال برپایه حکمرانی داده‌ها متمرکز است.

نخستین اولویت، تقویت حمایت سیاسی و نهادی بریکس از نظام تجارت چندجانبه و سازمان جهانی تجارت^۲ است. در این راستا، برزیل به عنوان رئیس دوره‌ای پیشنهاد می‌دهد کشورهای عضو بیانیه‌ای مشترک در حمایت از نظام تجارت چندجانبه منتشر کنند. این بیانیه باید بر

۱- برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی

اصول شفافیت، عدالت، شمول‌پذیری و توسعه‌محور بودن نظام تجاری جهانی تأکید داشته و تعهد سیاسی بریکس به اصلاح ساختاری سازمان جهانی تجارت را بازگو کند. همچنین مقرر شده است اعضای بریکس موضوعات خاصی را به‌عنوان اولویت برای چهاردهمین کنفرانس وزیران WTO، که به‌طور موقت برای مارس ۲۰۲۶ برنامه‌ریزی شده، تعیین و پیگیری کنند. این اقدام، در پاسخ به روندهای یک‌جانبه‌گرایی و حمایت‌گرایی اقتصادی در جهان، تلاش دارد جایگاه کشورهای در حال توسعه را در نظام تجارت جهانی تقویت کند.

دومین اولویت، بازنگری در سند راهبردی «مشارکت اقتصادی بریکس تا سال ۲۰۳۰» است. این سند که نخستین‌بار در سال ۲۰۲۰ و در دوره ریاست روسیه تصویب شد، سه محور اصلی دارد: «تجارت، سرمایه‌گذاری و امور مالی»، «اقتصاد دیجیتال» و «توسعه پایدار». با گذشت پنج سال از تدوین این سند و در پی تحولات جهانی، برزیل پیشنهاد داد که این سند به‌روزرسانی شود. این بازنگری قرار است با مشارکت فعال گروه تماس^۱ انجام شود؛ هرچند اجرای مفاد آن بر عهده کارگروه‌ها و مسیرهای وزارتی تخصصی خواهد بود. هدف اصلی این اقدام، هماهنگ‌سازی برنامه‌های همکاری اقتصادی بریکس با شرایط نوین جهانی و تضمین انسجام اقدامات مشترک در افق ۲۰۳۰ است. سومین و نوآورانه‌ترین اولویت، توسعه همکاری میان اعضای بریکس در حوزه اقتصاد داده‌محور است. ریاست برزیل، با توجه به چالش‌های موجود در شکاف دیجیتال و داده‌ای میان کشورهای جنوب جهانی، پیشنهاد می‌دهد مکانیزم‌هایی برای تقویت جریان داده میان اعضا طراحی شود. هدف نهایی این ابتکار، تدوین یک «تفاهم‌نامه حکمرانی داده در بریکس» است که اصول مشترک در سیاست‌های ملی داده‌محور را گردآوری کرده و به اشاعه رویه‌های مسئولانه، اخلاقی و قابل‌دسترس در استفاده اقتصادی از داده کمک کند. این همکاری شامل مواردی مانند «تبادل تجربه‌ها در زمینه سیاست‌گذاری حکمرانی داده‌ها»، «بررسی امکان ایجاد بازار داده مشترک منطقه‌ای»، و «تشکیل بسترهای تبادل داده میان بخش‌های مختلف اقتصادی کشورهای عضو» است.

درمجموع، این سند سه‌گانه، تصویری راهبردی از چگونگی تقویت نقش بریکس در نظم اقتصادی جهانی ارائه می‌دهد. از یک‌سو، با پافشاری بر چندجانبه‌گرایی و اصلاح WTO، از مواضع کشورهای در حال توسعه حمایت می‌کند؛ از سوی دیگر، با به‌روزرسانی اسناد سیاستی

داخلی، انسجام درونی خود را بهبود می‌بخشد؛ و در نهایت، با ورود فعال به حوزه حکمرانی داده و اقتصاد دیجیتال، موقعیت آینده‌نگرانه خود را تثبیت می‌کند. این رویکرد یکپارچه، بریکس را به‌عنوان یک نیروی تحول‌آفرین در معماری اقتصاد جهانی معرفی می‌کند.

چشم‌انداز ریودوژانیرو بریکس برای اصلاح سهمیه و حکمرانی در صندوق بین‌المللی پول

سند «چشم‌انداز ریودوژانیرو بریکس برای اصلاح سهمیه و حکمرانی در صندوق بین‌المللی پول» که در ژوئیه ۲۰۲۵ و در جریان نشست وزرای دارایی و رؤسای بانک‌های مرکزی کشورهای بریکس در برزیل تدوین شد، یکی از اسناد کلیدی جهت‌گیری این گروه را ترسیم می‌کند. بخش‌های اصلی این سند را می‌توان به شرح زیر دسته‌بندی کرد:

۱. تأکید بر چندجانبه‌گرایی و نظم اقتصادی بین‌المللی مبتنی بر قواعد

کشورهای عضو بریکس بار دیگر بر تعهد خود به چندجانبه‌گرایی و نظم اقتصادی بین‌المللی مبتنی بر قواعد تأکید کردند. آن‌ها بر ضرورت وجود «شبکه ایمنی مالی جهانی»^۱ قوی و کارآمد پافشاری می‌کنند که در مرکز آن، صندوق بین‌المللی پول با منابع کافی و مبتنی بر سهمیه قرار دارد و ترتیبات مالی منطقه‌ای همچون «سازوکار ذخایر احتمالی بریکس»^۲ آن را تکمیل می‌کند. این رویکرد نشان می‌دهد که بریکس، ثبات مالی جهانی را در گرو نهادهای دائمی و عادلانه می‌داند، نه سازوکارهای موقتی یا داوطلبانه.

۲. سهمیه‌ها به‌عنوان ستون اصلی حکمرانی و منابع صندوق

در این چشم‌انداز تأکید شده است که سهمیه‌ها باید همچنان بنیان اصلی ساختار حکمرانی و تأمین منابع صندوق بین‌المللی پول باقی بمانند. در سال‌های اخیر، استفاده از سازوکارهایی چون «ترتیبات جدید قرض‌گیری»^۳ و «توافقات دوجانبه»^۴ افزایش یافته است، اما بریکس خواهان بازگشت به نظامی مبتنی بر منابع دائمی و عضویت‌محور است. سهمیه‌ها نه تنها در تعیین قدرت رأی کشورها نقش محوری دارند، بلکه میزان دسترسی آن‌ها به منابع مالی صندوق را نیز مشخص

1- Global Financial Safety Net

2- BRICS Contingent Reserve Arrangement

3- New Arrangements to Borrow

4- Bilateral Borrowing Agreements

می‌کنند.

۳. ضرورت اصلاح سهمیه‌ها براساس وزن واقعی اقتصادها

اعضای بریکس تأکید دارند که سهمیه‌های فعلی صندوق، جایگاه واقعی کشورهای در حال توسعه و نوظهور (EMDEs) را در اقتصاد جهانی بازتاب نمی‌دهد. از این رو، آن‌ها خواستار بازنگری کامل در قالب هفدهمین بازنگری عمومی سهمیه‌ها (17th GRQ)^۱ هستند. توصیه اصلی بریکس این است که فرمول جدید سهمیه باید ساده، متوازن و شفاف بوده و به‌ویژه معیار تولید ناخالص داخلی برپایه برابری قدرت خرید (GDP at PPP) را در نظر گیرد. هم‌زمان باید از سهمیه کشورهای فقیرتر نیز حفاظت شود.

۴. تکمیل فرایندهای داخلی بازنگری شانزدهم و حرکت به‌سوی بازنگری هفدهم

اگرچه بازنگری شانزدهم منجر به اصلاح سهمیه‌ها نشد، اما افزایش ۵۰ درصدی آن‌ها به تصویب رسید. بریکس از همه کشورهای می‌خواهد روندهای داخلی تصویب این افزایش را بدون تأخیر تکمیل کنند. همچنین، کشورهای بریکس خود را برای هماهنگی در چارچوب بازنگری هفدهم آماده می‌کنند تا این بار اصلاحات معناداری در سهمیه و ساختار حکمرانی صندوق محقق شود.

۵. افزایش وزن آرای پایه برای کشورهای کوچک و کم‌درآمد

بریکس خواهان افزایش سهم «آرای پایه» (Basic Votes) در ساختار رأی‌گیری صندوق است. این آراء، بدون توجه به اندازه اقتصادی کشورها، به‌طور مساوی میان همه اعضا توزیع می‌شود. هدف از این پیشنهاد، تقویت صدای کشورهای کوچک و کم‌درآمد در فرآیند تصمیم‌گیری صندوق و حرکت به‌سوی حکمرانی فراگیرتر است.

۶. اصلاح سازوکار انتخاب مدیران و تقویت نمایندگی منطقه‌ای

یکی دیگر از محورهای اصلاحات پیشنهادی، بازنگری در سازوکار انتخاب مدیران صندوق بین‌المللی پول است. بریکس با انتقاد از توافقات غیررسمی پس از جنگ جهانی دوم - که به‌موجب آن ریاست صندوق به اروپا و ریاست بانک جهانی به ایالات متحده تعلق دارد - خواهان ایجاد فرآیندی شایسته‌سالارانه و عادلانه‌تر از نظر نمایندگی منطقه‌ای است. پیشنهادهای مطرح‌شده شامل

۱- هفدهمین بازنگری عمومی سهمیه‌ها که در سال ۲۰۲۵ در دستور کار قرار گرفته است، نخستین فرصت مهم از زمان اصلاحات سال ۲۰۱۰ برای بازتعریف سهم کشورها در صندوق بین‌المللی پول به شمار می‌رود.

اختصاص یک معاونت مدیرعاملی برای کشورهای در حال توسعه و نوظهور، افزایش نمایندگان این کشورها در سطح مدیران میانی و ارتقای نقش زنان در رده‌های ارشد مدیریتی است. این اصلاحات، با هدف بازتاب بهتر واقعیت‌های ژئواقتصادی قرن بیست و یکم ارائه می‌شود.

۷. تعامل سازنده با صندوق و هم‌سویی با بیانیه الدرعیه

در پایان، بریکس این چشم‌انداز را سهمی سازنده در گفت‌وگوی جهانی پیرامون اصلاحات صندوق معرفی می‌کند و متعهد به همکاری با رئیس کمیته پولی و مالی بین‌المللی (IMFC) و مدیرعامل صندوق می‌شود. همچنین، «بیانیه الدرعیه» (Diriyah Declaration) به‌عنوان بستر مهمی برای پیشبرد این مباحث مورد تأکید قرار می‌گیرد. این رویکرد نشان می‌دهد که بریکس به‌جای رویارویی با نهادهای بین‌المللی، تلاش دارد از درون ساختارها، تحول را محقق سازد و خود را به‌عنوان بازیگری مسئول در حکمرانی اقتصاد جهانی معرفی کند.

در مجموع، «چشم‌انداز ریودوژانیرو بریکس» سندی هدفمند برای دموکراتیزه کردن ساختار حکمرانی صندوق بین‌المللی پول است که بر عدالت، شفافیت، توازن منطقه‌ای و اصلاح ساختاری تأکید دارد. این سند مجموعه‌ای از پیشنهادهای فنی و سیاسی ارائه می‌کند که هم جایگاه کشورهای در حال توسعه را ارتقا می‌دهد و هم IMF را با واقعیت‌های جدید اقتصاد جهانی هماهنگ می‌سازد.^۱

ضمانت‌های چندجانبه بریکس

ضمانت‌های چندجانبه بریکس (BMG)^۲ ابزارهایی قراردادی هستند که در فاز پایلوت، توسط بانک جدید توسعه برای پوشش بخشی از زیان‌های پروژه‌های واجد شرایط صادر می‌شوند. هدف اصلی این ضمانت‌ها، انتقال بخشی از ریسک اعتباری از وام‌دهندگان و سرمایه‌گذاران خصوصی به یک نهاد چندجانبه است تا پروفایل ریسک - بازده پروژه‌های توسعه پایدار در کشورهای عضو بریکس بهبود یابد. با تعهد به پرداخت درصدی از اصل یا سود وام، BMG ضمن کاهش ریسک نکول، شرایط جذب سرمایه‌گذاران نهادی و بانک‌های تجاری را برای تأمین مالی پروژه‌های پاک و مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی تسهیل می‌کند.

1- <https://brics.br/en/documents/economy-finance-trade-and-infrastructure/250705-1st-brics-fmcbrg-rio-imf-vision.pdf>

2- BRICS Multilateral Guarantees

ویژگی بارز این ضمانت‌ها، پوشش جزئی ریسک است؛ به گونه‌ای که معمولاً تنها ۲۰ تا ۳۰ درصد از زیان‌های احتمالی را تحت پوشش قرار می‌دهند و وام‌دهندگان را به انجام بررسی‌های دقیق (Due Diligence) تشویق می‌کنند. این ضمانت‌ها توسط سرمایه و اعتبار بانک جدید توسعه پشتیبانی می‌شوند، نه توسط یک دولت واحد؛ از این رو ریسک را میان تمام سهامداران بریکس توزیع می‌کنند. از نظر حسابداری نیز، تعهدات احتمالی BMG مطابق استانداردهای IFRS به صورت خارج از ترازنامه ثبت می‌شوند که ضمن حفظ نسبت‌های سرمایه بانک، پیام روشنی از توان حمایتی آن به بازار مخابره می‌کند.

از منظر بسیج سرمایه، BMG با جذب اولین زیان‌ها (First-Loss) یا پوشش جزئی ریسک، ریسک‌پرمیوم مورد انتظار سرمایه‌گذاران را کاهش داده و هزینه کل تأمین مالی را پایین می‌آورد. نسبت اهرمی معمول میان حجم ضمانت و سرمایه خصوصی، در محدوده ۱ به ۵ تا ۱ به ۱۰ است؛ بنابراین هر واحد تعهد ضمانتی می‌تواند ۵ تا ۱۰ واحد سرمایه خصوصی را فعال کند. افزون‌بر این، وجود ضمانت چندجانبه به عنوان سیگنالی از اعتبار بالای نهاد ضامن عمل کرده و پروژه‌ها را برای هم‌افزایی با سایر مؤسسات مالی توسعه‌ای جذاب‌تر می‌سازد.

در مقایسه با وام‌دهی سنتی، BMG از بهره‌وری سرمایه بالاتری برخوردارند؛ زیرا به پرداخت فوری نیاز ندارند، نقدینگی بانک جدید توسعه را حفظ می‌کنند و امکان استفاده مکرر از همان سرمایه را در معاملات متعدد فراهم می‌آورند. همچنین، به دلیل ثبت خارج از ترازنامه، بانک می‌تواند حجم اسمی بزرگ‌تری از ضمانت‌ها را صادر کند و اثر توسعه خود را گسترش دهد. کاهش ریسک‌های اولیه از طریق BMG، زمینه‌ساز ایجاد بازارهای ثانویه برای ابزارهای مالی پایدار شده و به عمق‌بخشی بازار سرمایه داخلی در کشورهای عضو کمک می‌کند.

در نهایت، ضمانت‌های چندجانبه بریکس کاملاً با اهداف راهبردی این گروه هم‌سو هستند. از یک سو، همکاری جنوب - جنوب را تقویت کرده و انتقال دانش و تسهیم ریسک میان اقتصادهای نوظهور را تسهیل می‌کنند؛ و از سوی دیگر، توسعه پروژه‌های اقلیمی، انرژی‌های تجدیدپذیر و زیرساخت‌های اجتماعی را هدف قرار می‌دهند تا مستقیماً به اهداف توسعه پایدار ۲۰۳۰ و تعهدات توافق‌نامه پاریس کمک کنند. همچنین، با ارائه گزینه‌ای جایگزین برای ضمانت‌های سنتی مؤسسات مالی توسعه‌ای تحت سلطه سهامداران OECD^۱، استقلال و اقتدار مالی کشورهای

عضو بریکس را تقویت می‌کنند.^۱

تصمیمات راهبردی و نقشه اجرایی بریکس برای راه‌اندازی ضمانت‌های چندجانبه

براساس «راهنمای ضمانت‌های چندجانبه بریکس» که در نشست برازیلیا، ژوئن ۲۰۲۵ به تصویب رسید، کشورهای عضو بریکس چند تصمیم کلیدی درباره راه‌اندازی و بهره‌برداری از BMG اتخاذ کردند:

۱. ایجاد فاز پایلوت در چارچوب بانک جدید توسعه

کشورهای بریکس تصمیم گرفتند به جای تأسیس یک نهاد جدید، فاز آزمایشی BMG را در ساختار موجود بانک جدید توسعه اجرا کنند. این اقدام، ضمن استفاده از سرمایه و زیرساخت‌های اداری فعلی بانک، نیاز به تزریق سرمایه جدید از سوی سهامداران را منتفی کرده و تمام تعهدات احتمالی را خارج از ترازنامه و مطابق استاندارد IFRS ثبت می‌کند.

۲. اتکا به الگوی تدریجی و آزمون مهندسی شده

الگوی عملیاتی BMG براساس تجربه جهانی بانک جهانی در راه‌اندازی MIGA طراحی شده است؛ ابتدا با چند پروژه منتخب آغاز می‌شود، عملکرد ابزارهای ضمانتی (ضمانت اعتباری، پوشش ریسک سیاسی، تسهیلات پوشش اولین زیان) به‌دقت سنجیده می‌شود و سپس، در صورت موفقیت، دامنه ضمانت‌ها گسترش می‌یابد.

۳. اهداف اصلی فاز پایلوت

آزمون و پالایش ابزارهای ضمانتی برای اطمینان از توانایی در بسیج سرمایه بخش خصوصی؛

نمایش امکان‌پذیری و کارایی قبل از استقرار کامل؛

کاهش ریسک و هزینه‌های تأمین مالی با انتقال اعتبار بانک جدید توسعه به پروژه‌ها؛

تقویت همکاری جنوب - جنوب و خوداتکایی مالی کشورهای بریکس؛

هم‌سوسازی ضمانت‌ها با اهداف توسعه پایدار و تعهدات اقلیمی.

۴. چارچوب حاکمیتی و مدیریت ریسک

1- <https://uk.finance.yahoo.com/news/exclusive-brics-launch-guarantee-fund-160723722.html>

برای تضمین شفافیت و کارایی، بریکس مقرر کرد ساختار حاکمیتی برپایه قواعد مشخص با تفکیک وظایف و مسئولیت‌ها و نظارت مداوم تدوین شود. همچنین، استانداردهای سختگیرانه ارزیابی اعتباری، بررسی‌های حقوقی و سیستم‌های پایش عملکرد در هر مرحله اعمال می‌گردد تا ریسک‌های اعتباری، حقوقی و نقدینگی به حداقل برسد.

۵. مراحل اجرایی و جدول زمانی

۱. آماده‌سازی و تصویب «مفهوم‌نامه و دستورالعمل‌های BMG» تا ژوئیه ۲۰۲۵؛
 ۲. انجام تحلیل‌های اولیه امکان‌سنجی و چارچوب سیاستی تا اکتبر ۲۰۲۵؛
 ۳. انتخاب پروژه‌های پایلوت و راه‌اندازی ضمانت‌ها تا نوامبر ۲۰۲۵؛
 ۴. تدوین چارچوب سنجش و ارزیابی (M&E) تا دسامبر ۲۰۲۵؛
 ۵. فرایند مستمر تعامل با ذی‌نفعان در طول سال ۲۰۲۵.
- این تصمیم‌ها، مسیر روشن و مرحله‌به‌مرحله‌ای را برای بریکس ترسیم می‌کنند تا با بهره‌گیری از ضمانت‌های چندجانبه، سرمایه بخش خصوصی را در پروژه‌های توسعه پایدار و زیربنای اقلیمی هم‌سو با اهداف SDG و توافق‌نامه پاریس بسیج کنند.^۱

توافق‌ها و تفاهم‌های تجاری

بیانیه مشترک نهمین نشست وزرای صنعت بریکس

نهمین نشست وزرای صنعت کشورهای بریکس، در ۲۱ مه ۲۰۲۵ در شهر برازیلیا و تحت‌ریاست برزیل، با محوریت «تقویت همکاری جنوب جهانی برای حکمرانی فراگیرتر و پایدارتر» برگزار شد. این نشست بر لزوم گذار به حکمرانی صنعتی مبتنی بر نوآوری، دیجیتالی‌سازی، پایداری و توانمندسازی بنگاه‌های کوچک و متوسط تأکید داشت. بیانیه پایانی نشست، مجموعه‌ای از پیشرفت‌ها و اقدامات کلیدی را در قالب چارچوب همکاری جدید موسوم به «مشارکت برای انقلاب صنعتی نوین»^۲ معرفی می‌کند. در این چارچوب، مشارکت‌ها به‌صورت داوطلبانه، اما

1- https://brics.br/en/documents/economy-finance-trade-and-infrastructure/2506_guidelines_bmg.pdf/@download/file

2- Partnership for a New Industrial Revolution (PartNIR)

مبتنی بر ساختارهای مشخص، همچون مراکز مشترک، گروه‌های کاری تخصصی و شبکه‌های نوآوری، پیگیری می‌شوند.

۱. راه‌اندازی مرکز صلاحیت‌های صنعتی بریکس

در سطح ساختاری، مهم‌ترین اقدام، راه‌اندازی رسمی «مرکز صلاحیت‌های صنعتی بریکس»^۱ در آوریل ۲۰۲۵ با همکاری سازمان توسعه صنعتی ملل متحد (UNIDO) است. این مرکز به‌عنوان نقطه مرجع برای ارتقای مهارت‌های مرتبط با انقلاب صنعتی چهارم و بسترسازی برای شراکت‌های فناورانه میان اعضا طراحی شده است. کشورهای عضو تشویق شده‌اند مراکز ملی خود را در قالب شبکه BCIC معرفی کنند. در همین راستا، تأسیس مرکز چین برای صلاحیت‌های صنعتی بریکس^۲ مورد استقبال قرار گرفت.

۲. مرکز نوآوری و فروم استارت‌آپ بریکس

بیانیه از مرکز نوآوری^۳ نیز تقدیر می‌کند؛ نهادی که طی پنج سال گذشته با برگزاری فروم‌ها، نمایشگاه‌های تخصصی، مسابقات نوآوری صنعتی و برنامه‌های آموزشی، بستر تعامل فناورانه میان اعضا را تقویت کرده است. همچنین، از ایجاد بورس دانش استارت‌آپی بریکس در ژانویه ۲۰۲۵، در قالب فروم استارت‌آپ بریکس استقبال شد. در همین راستا، اولین نشست سطح بالای بریکس در زمینه هوش مصنوعی در صنعت با همکاری چین و مرکز هوش مصنوعی چین - بریکس، در برازیلیا برگزار شد.

۳. گروه‌های کاری تخصصی و ابتکارات جدید

در سطح گروه‌های کاری تخصصی، بیانیه به تصویب شرح وظایف سه گروه کلیدی^۱. «تولید هوشمند و رباتیک»،^۲. «تحول دیجیتال در صنعت»، و^۳. «بنگاه‌های کوچک و متوسط» اشاره دارد. همچنین، طرح پیشنهادی برای تأسیس گروه کاری جدید با عنوان «هوش مصنوعی حاکمیتی برای صنعتی‌سازی دیجیتال»^۴ در حال بررسی در گروه مشورتی PartNIR است.

1- BRICS Centre for Industrial Competences (BCIC)

2- China-BRICS Centre for Industrial Competences (CCBIC)

3- BRICS PartNIR Innovation Centre (BPIC)

4- Sovereign AI for Digital Industrialization

۴. توسعه صنعتی سبز و اقتصاد چرخشی

بیانیه بر لزوم تحکیم بنیان‌های همکاری برای توسعه صنعتی سبز تأکید دارد و به تعهد کشورهای بریکس برای پیشبرد الگوی اقتصاد چرخشی در تولید - از طراحی اکولوژیک تا مصرف مسئولانه - اشاره می‌کند. این رویکرد با هدف ارتقای بهره‌وری منابع، کنترل آلودگی و کاهش ردپای زیست‌محیطی در زنجیره‌های تأمین جهانی دنبال می‌شود. کشورهای عضو، نقش بریکس را به‌عنوان یک بلوک مرجع در پذیرش رویکردهای پایدار در سطح جهانی مورد تأکید قرار دادند.

بیانیه مشترک نهمین نشست وزرای صنعت بریکس، سندی راهبردی است که با رویکردی نظام‌مند، بستر همکاری صنعتی جنوب جهانی را در دوران گذار فناورانه، زیست‌محیطی و دیجیتال تقویت می‌کند. مسیر اجرای این همکاری‌ها، از طریق نهادسازی، تعریف کارویژه‌های تخصصی و تدوین اسناد اجرایی روشن شده است.^۱

اعلامیه وزارتی پانزدهمین نشست گروه کاری کشاورزی بریکس

بر بنیان این گزارش و همچنین رایزنی‌هایی که میان کشورهای عضو صورت گرفت، اعلامیه وزارتی پانزدهمین نشست گروه کاری کشاورزی بریکس منتشر شد. این اعلامیه، سندی راهبردی و تعهدآور است که چشم‌انداز کشورهای عضو بریکس را برای تقویت همکاری‌های کشاورزی و امنیت غذایی، با محوریت توسعه پایدار و انتقال فناوری، ترسیم می‌کند. این بیانیه در چارچوب ریاست دوره‌ای برزیل بر بریکس و در هماهنگی با اولویت‌های این کشور در سال ۲۰۲۵ صادر شده و مجموعه‌ای از راهکارهای اجرایی در حوزه‌های علم و فناوری، تجارت کشاورزی، تاب‌آوری اقلیمی و همبستگی غذایی را در بر دارد.

۱. همکاری علمی و فناورانه

نخستین راهکار عملیاتی، تعمیق همکاری علمی و فناورانه میان اعضای بریکس است. کشورهای عضو متعهد شدند همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه در حوزه‌های فناوری‌های نوین کشاورزی، نوآوری‌های دیجیتال، کشاورزی اقلیمی محور و سیستم‌های داده‌محور - مانند داده‌های ماهواره‌ای

1-<https://brics.br/pt-br/documentos/economia-financas-comercio-e-infraestrutura/250521-joint-declaration-9th-industry-mm.pdf>

و هوش مصنوعی — را گسترش دهند. این همکاری‌ها از طریق ایجاد پروژه‌های مشترک تحقیقاتی، برنامه‌های تبادل محقق و اشتراک‌گذاری تجربیات سیاستی در زمینه امنیت غذایی و کشاورزی پایدار قابل‌اجراست. همچنین نقش نهادهای علمی، از جمله مراکز تحقیقات کشاورزی دولتی و دانشگاه‌ها، در این همکاری برجسته شده است.

۲. تقویت پلتفرم کشاورزی بریکس^۱

در سطح نهادی، سند بر تقویت پلتفرم کشاورزی به‌عنوان ابزار اصلی همکاری سازمان‌یافته در حوزه کشاورزی تأکید دارد. اعضا تصمیم گرفتند BAPA را با هدف به‌روزرسانی منظم، ارتقای ظرفیت نهادی و توسعه بانک اطلاعاتی مشترک تقویت کنند تا بستر مناسب برای توسعه پروژه‌های مشارکتی، تبادل فناوری و طراحی سیاست‌های هماهنگ فراهم شود. همچنین پیشنهاد شده است که شاخص‌های عملکردی برای سنجش پیشرفت پروژه‌های مشترک کشاورزی در چارچوب این پلتفرم تدوین شود.

۳. تجارت و اقتصاد کشاورزی

در حوزه تجارت و اقتصاد کشاورزی، اعلامیه خواستار تسهیل تجارت محصولات کشاورزی، کاهش موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای و ترویج سرمایه‌گذاری مستقیم میان اعضاست. اعضا توافق کردند نشست‌هایی برای بررسی استانداردهای بهداشتی و گیاه‌پزشکی برگزار کرده و تلاش کنند زنجیره‌های ارزش کشاورزی را از طریق هم‌سویی مقررات و حمایت از صادرات تقویت کنند. همچنین، برگزاری نمایشگاه‌های کشاورزی بریکس و ایجاد پنجره‌های واحد تجاری برای تسهیل جریان کالاها به‌عنوان اقدامات مکمل ذکر شده است.

۴. توسعه پایدار و تاب‌آوری اقلیمی

در زمینه توسعه پایدار و تاب‌آوری اقلیمی، سند کشورهای عضو را به ارتقای کشاورزی پایدار، حفاظت از منابع طبیعی و پاسخ‌گویی به چالش‌های تغییرات اقلیمی فرا می‌خواند. پیشنهاد شده است پروژه‌هایی مشترک در حوزه کشاورزی هوشمند اقلیمی، مدیریت پایدار منابع آب و خاک و کاهش اتلاف غذا تعریف و اجرا شود. اعضا بر اهمیت تقویت تبادل فناوری‌ها و سیاست‌های انطباق با اقلیم تأکید کرده و خواهان ایجاد سازوکارهای مشترک برای پیش

1- BRICS Agricultural Platform (BAPA)

مخاطرات اقلیمی در کشاورزی شده‌اند.

۵. امنیت غذایی و همبستگی در بحران‌ها

در حوزه امنیت غذایی، بیانیه خواستار ایجاد سازوکارهای همبستگی و پاسخ‌گویی سریع به بحران‌های غذایی میان اعضاست. این اقدامات شامل تشکیل ذخایر استراتژیک غذایی، ایجاد نظام هشدار سریع برای بحران غذا و تقویت همکاری در زمان بروز بلایای طبیعی یا شوک‌های بازار می‌شود. اعضا توافق کردند که همکاری کشاورزی بریکس باید هم‌سو با اهداف توسعه پایدار سازمان ملل، به‌ویژه هدف دوم (پایان گرسنگی)، پیگیری شود.

۶. پیگیری و ارزیابی پیشرفت‌ها

در بخش پایانی، سند بر تداوم فعالیت گروه کاری کشاورزی بریکس تأکید کرده و از کشورهای عضو می‌خواهد با ارائه گزارش‌های منظم پیشرفت، برنامه‌های اجرایی را پیگیری کنند. همچنین مقرر شد نتایج و پیشنهادات این گروه کاری در جلسه آتی وزرای کشاورزی بریکس در سطح عالی ارائه شود.

بنابراین، این سند، با ترکیبی از راهبردهای سیاسی و اقدامات عملیاتی، مسیر تقویت همکاری‌های کشاورزی درون بریکس را به‌طور روشن ترسیم می‌کند و می‌تواند الگویی برای همکاری جنوب جهانی در مواجهه با چالش‌های جهانی غذا، آب، اقلیم و نابرابری باشد.^۱

شرکت بریکس در انقلاب صنعتی نوین

یادداشت سیاستی «شرکت بریکس در انقلاب صنعتی نوین» (PartNIR)، به‌عنوان یکی از اسناد کلیدی در چارچوب ریاست دوره‌ای برزیل در سال ۲۰۲۵، مجموعه‌ای از راهکارهای اجرایی را برای تقویت همکاری‌های صنعتی، فناوریانه و نوآورانه میان کشورهای عضو ارائه می‌دهد. هدف اصلی این سند، هم‌گرایی ظرفیت‌های صنعتی و فناوریانه کشورهای عضو در پاسخ به تحولات پرشتاب چهارمین انقلاب صنعتی و گذار به اقتصاد پایدار و داده‌محور است.

۱. تحول دیجیتال صنعت

1-<https://brics.br/en/documents/economy-finance-trade-and-infrastructure/250417-brics-agriculturewg-15thmeeting-ministerial-declaration.pdf>

در محور تحول دیجیتال صنعت، ویناری با عنوان «بازگشایی ظرفیت‌ها: مقابله با چالش‌های تحول دیجیتال صنعت در کشورهای در حال توسعه» با مشارکت بازیگران صنعتی داخلی و بین‌المللی برگزار شد. سپس، گزارشی سیاستی با توصیه‌های عملیاتی برپایه یافته‌های این وینار تهیه شد. این اقدام به کشورهای بریکس کمک می‌کند تا چالش‌ها و فرصت‌های تحول دیجیتال را به اشتراک گذاشته و مسیرهای همکاری را شناسایی کنند.

۲. تولید هوشمند و رباتیک

در حوزه تولید هوشمند و رباتیک، ویناری با عنوان «توانمندسازی صنایع: انقلاب تولید هوشمند و رباتیک در اقتصادهای نوظهور» برگزار شد. در ادامه، گزارشی از نتایج این گفت‌وگوها برای ارائه به وزرای صنعت کشورهای بریکس تهیه گردید. هدف این بخش، شناسایی فرصت‌های مشترک در زمینه تولید دقیق، بهره‌ور و پایدار است.

۳. کسب‌وکارهای کوچک و متوسط^۱

در حوزه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، راهکارهای اجرایی متعددی به تصویب رسید، از جمله این اقدامات می‌توان به «تصویب برنامه کاری مشترک کسب‌وکارهای کوچک و متوسط بریکس»، «برگزاری فروم کسب‌وکارهای کوچک و متوسط بریکس با هدف هم‌گرایی قوانین»، «تسهیل دسترسی به منابع مالی»، «ایجاد پلتفرم دیجیتال برای اتصال کسب‌وکارهای کوچک و متوسط و ارتقای دسترسی به بازار»، و «حمایت از گذار اقلیمی این کسب‌وکارها» اشاره کرد. گزارش این نشست در کارگروه تخصصی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط ارائه شد. این مجموعه اقدامات با هدف انسجام نهادی، تقویت ظرفیت رقابتی، و حمایت از نوآوری در کسب‌وکارهای کوچک طراحی و اجرا می‌شود.

۴. هوش مصنوعی و دیجیتالی‌سازی SMEها

در ارتباط با هوش مصنوعی و دیجیتالی‌سازی SMEها، دو وینار با عنوان «تحول دیجیتال در عصر هوش مصنوعی: توانمندسازی SMEها در بریکس برای آینده‌ای رقابتی» برگزار شد و گزارشی از یافته‌ها و توصیه‌ها ارائه گردید. این وینارها بستری برای آموزش، تبادل تجربه و تحلیل راهبردهای افزایش بهره‌وری SMEها با تکیه بر هوش مصنوعی فراهم می‌آورد.

1- Small and Medium-sized Enterprises (SMEs)

۵. هوش مصنوعی مستقل (Sovereign AI) برای صنعتی‌سازی دیجیتال

وزرای صنعت بریکس در نظر دارند سند مرجعی را در زمینه هوش مصنوعی مستقل تصویب کنند که این اقدام در راستای کاهش وابستگی دیجیتال و تقویت استقلال فناوریانه بریکس طراحی شده است. این سند شامل توسعه مدل‌های منبع باز GenAI به زبان‌های بومی اعضا، ایجاد زیرساخت مشترک برای آموزش مدل‌های یادگیری ماشین، طراحی برنامه‌های ظرفیت‌سازی نیروی انسانی و توسعه بازار مشترک محصولات دیجیتال مبتنی بر هوش مصنوعی است.

۶. زیست‌صنعت (Bioindustry)

کشورهای عضو موظف به تهیه گزارش‌های ملی برای ارزیابی پتانسیل اقتصادی احداث پالایشگاه‌های زیستی در بازار جهانی شیمی سبز هستند. این ارزیابی شامل ظرفیت تولید زیست‌توده، امکان‌سنجی استفاده در مقیاس صنعتی، فرصت‌های سرمایه‌گذاری دوجانبه و شناسایی محصولات زیستی آینده‌دار است. همکاری در زیست‌صنعت با هدف ایجاد زنجیره‌های تأمین منطقه‌ای محصولات بیولوژیکی، توسعه صنایع دارویی، غذایی و آرایشی با پایه گیاهی و ترویج تولید سرمایه‌ای در این حوزه دنبال می‌شود.

۷. اقتصاد چرخشی (Circular Economy)

برای اقتصاد چرخشی، یک اعلامیه مشترک صادر شد که بر اهمیت اقدام هماهنگ و همکاری در گذار به این نوع اقتصاد تأکید دارد. همچنین کارگروهی تخصصی برای بررسی چالش‌ها، فرصت‌ها و تدوین اقدامات مشترک تشکیل می‌شود. این اقدامات شامل طراحی سیاست‌های بازچرخانی، ارتقای بازیافت صنعتی، توسعه تولید مجدد، و طراحی اکولوژیکی محصول است. این روند به ایجاد مشاغل سبز و کربن‌زدایی مولد منجر خواهد شد.

در واقع، این سند، مجموعه‌ای نظام‌مند از اقدامات پیشنهادی، سازوکارهای نهادی و فرآیندهای اجرایی را ارائه می‌دهد که می‌تواند به تعمیق همکاری‌های صنعتی و فناوریانه بریکس و بهبود موقعیت این بلوک در اقتصاد جهانی منجر شود.^۱

1- <https://brics.br/pt-br/documentos/economia-financas-comercio-e-infraestrutura/partnership-on-new-industrial-revolution-partnir-issues-note-brics-2025.pdf>

گزارش پشتیبان: گذار دیجیتال در عصر هوش مصنوعی

گزارش «گذار دیجیتال در عصر هوش مصنوعی: توانمندسازی بنگاه‌های کوچک و متوسط بریکس برای آینده‌ای رقابتی» که به‌عنوان یکی از اسناد پشتیبان نهمین نشست وزرای صنعت بریکس در مه ۲۰۲۵ منتشر شده است، به بررسی جامع چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی کشورهای عضو بریکس در پیاده‌سازی تحولات دیجیتال در بنگاه‌های کوچک و متوسط (MSMEs) در بستر تحولات پرشتاب هوش مصنوعی می‌پردازد. این گزارش با تمرکز ویژه بر کشورهای جنوب جهانی، پیشنهادهایی راهبردی برای تسهیل گذار دیجیتال، کاهش شکاف فناوریانه، و بهره‌برداری هوشمندانه از فناوری‌های نوین با هدف ارتقای رقابت‌پذیری ارائه می‌دهد.

تحلیل شکاف دیجیتال در بریکس

در بخش نخست، گزارش به تحلیل ریشه‌ای شکاف دیجیتال در کشورهای بریکس می‌پردازد و نشان می‌دهد که باوجود رشد زیرساخت‌های دیجیتال، دسترسی نابرابر به داده، آموزش و منابع پردازشی باعث شده است که بنگاه‌های کوچک و متوسط نتوانند به‌طور کامل از مزایای فناوری‌های نوین، به‌ویژه هوش مصنوعی، بهره‌مند شوند. این شکاف نه تنها موجب کاهش کارایی و بهره‌وری بنگاه‌ها می‌شود، بلکه در بلندمدت به نابرابری در زنجیره‌های ارزش جهانی و وابستگی فناوریانه نیز منجر خواهد شد. تحلیل یادشده براساس شاخص‌های بین‌المللی ازجمله OECD، UNIDO و ITU انجام شده و عوامل ساختاری، قانونی و آموزشی به‌عنوان موانع کلیدی گذار دیجیتال در جنوب جهانی شناسایی شده‌اند.

حوزه‌های اولویت‌دار سیاست‌گذاری

گزارش چهار حوزه اولویت‌دار برای سیاست‌گذاری و مداخله راهبردی را تعیین می‌کند که شامل «توسعه زیرساخت‌های داده و توان پردازشی»، «ایجاد زیست‌بوم داده قابل اعتماد و فراگیر»، «تسهیل دسترسی بنگاه‌های کوچک به خدمات و فناوری‌های هوش مصنوعی»، و «ایجاد چارچوب‌های حاکمیتی برای استفاده اخلاقی، ایمن و قابل اعتماد از AI» است. این حوزه‌ها، به‌عنوان محورهای کلیدی اقدامات اجرایی، باید در سطح سیاست صنعتی بریکس دنبال شوند.

اقدامات اجرایی پیشنهادی

در بخش اقدامات اجرایی، گزارش بر لزوم تعریف یک چارچوب جامع گذار دیجیتال برای بنگاه‌های MSME بریکس تأکید دارد که مشتمل بر «تدوین سیاست‌های داده‌محور»، «ایجاد زیرساخت‌های مشترک دیجیتال»، «توانمندسازی نهادهای ملی برای نظارت و ارزیابی تأثیرات دیجیتالی‌شدن»، و «پیاپی سازی چارچوب‌های حکم‌رانی هوش مصنوعی با رعایت اصول حاکمیت فناوریانه و حاکمیت داده» است. همچنین، این چارچوب باید شامل «ایجاد پلتفرم‌های مشارکتی میان بنگاه‌های کوچک و نهادهای نوآوری دیجیتال برای تقویت ظرفیت جذب فناوری» و «تشکیل خوشه‌های دیجیتال‌محور در صنایع منتخب» باشد.

اقتصاد هوش مصنوعی حاکمیتی (Sovereign AI Economy)

یکی از مفاهیم کلیدی گزارش، اقتصاد هوش مصنوعی حاکمیتی است که بر «تقویت استقلال دیجیتال»، «کاهش وابستگی به زیرساخت‌های غربی» و «توسعه راهکارهای بومی AI» تأکید دارد. در این چارچوب، پیشنهاد شده است که بریکس «یک چارچوب مشترک Sovereign AI» طراحی کند و «صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک برای توسعه راهکارهای AI بومی» ایجاد نماید. این رویکرد می‌تواند به‌ویژه در حوزه‌هایی چون زنجیره تأمین، کشاورزی هوشمند، سلامت دیجیتال و خدمات مالی فراگیر به‌کار گرفته شود.

هم‌افزایی با ساختارهای همکاری موجود

گزارش توصیه می‌کند که این اقدامات در قالب همکاری‌های ساختاری موجود، مانند PartNIR (شراکت بریکس در انقلاب صنعتی نوین)، مرکز صلاحیت‌های صنعتی بریکس (BCIC) و گروه کاری جدید بریکس در زمینه AI حاکمیتی نهادینه شود. همچنین، استفاده از ظرفیت UNIDO برای تدوین دستورالعمل‌های سیاستی و تسهیل انتقال فناوری، به‌عنوان یکی از اقدامات پشتیبان کلیدی مورد تأکید قرار گرفته است. این گزارش، نه تنها چارچوبی تحلیلی و راهبردی برای مواجهه بریکس با چالش‌های دیجیتال‌سازی در عصر هوش مصنوعی ارائه می‌دهد، بلکه نقشه راهی فنی و عملیاتی برای ارتقای تاب‌آوری و رقابت‌پذیری بنگاه‌های کوچک و متوسط در جنوب جهانی ترسیم می‌کند.^۱

1- <https://brics.br/pt-br/documentos/economia-financas-comercio-e-infraestrutura/250504-report-digital-transformation-in-the-age-of-ai.pdf>

برنامه اقدام گروه کاری بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط بریکس ۲۰۲۵ - ۲۰۳۰

برنامه اقدام گروه کاری بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط (MSME) بریکس برای دوره ۲۰۲۵ تا ۲۰۳۰، نقشه راهی جامع برای تقویت همکاری میان کشورهای عضو بریکس در زمینه توانمندسازی این بنگاه‌ها ترسیم می‌کند. هدف اصلی سند، ایجاد زیست‌بومی یکپارچه، پویاتر و مقاوم‌تر برای رشد بنگاه‌های کوچک و متوسط است؛ با تأکید بر ترویج رشد اقتصادی فراگیر، کاهش نابرابری‌ها، ارتقای نوآوری و گسترش مشارکت تجاری میان کشورهای بریکس. اهمیت این سند در آن است که برای نخستین بار، همکاری ساختاری و زمان‌بندی‌شده میان بنگاه‌های کوچک و متوسط بریکس، در سه محور راهبردی طراحی شده است: تبادل اطلاعات، ارتقای هم‌افزایی و افزایش مشارکت در زنجیره‌های ارزش جهانی.

محور نخست: تبادل اطلاعات و تجربه

در این محور، اقدامات اجرایی متعددی از جمله «ایجاد و به‌روزرسانی بانک اطلاعاتی جامع از ساختارها و اکوسیستم‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط در هر کشور عضو»، «تبادل منظم اطلاعات درباره فرصت‌های بازار، سیاست‌های حمایتی، برنامه‌های دیجیتال‌سازی، سیستم‌های مالیاتی ساده‌شده و تجربیات موفق»، و «برگزاری نشست‌ها، سمینارها و کارگاه‌های موضوع محور برای تبادل نقشه راه‌های فناورانه و سیاستی میان کشورها» پیش‌بینی شده است. این تبادلات، با هدف ارتقای فهم متقابل از نظام‌های حمایتی ملی و تسهیل یادگیری متقابل طراحی شده‌اند.

محور دوم: تعامل و هم‌افزایی میان بنگاه‌های MSME^۱ بریکس

در این محور، مجموعه‌ای از اقدامات ساختاری از جمله «ایجاد انجمن دائمی بنگاه‌های کوچک و متوسط بریکس به‌عنوان سازوکاری برای گفت‌وگو و هماهنگی میان بخش‌های دولتی، خصوصی، نهادهای دانشگاهی و بین‌المللی»، «تشکیل سازوکار حکمرانی فروم و برگزاری نشست‌های سالانه»، «دعوت از بنگاه‌ها برای مشارکت در نمایشگاه‌ها و مسابقات فناورانه» و «تسهیل همکاری‌های دوجانبه میان بنگاه‌های کوچک»، «ترویج پروژه‌های تحقیق و توسعه مشترک»، «ظرفیت‌سازی از طریق آموزش‌های آنلاین یا حضوری برای ارتقای رقابت‌پذیری بنگاه‌ها»، و «تقویت همکاری‌های تجاری B2B، تشویق به انتقال فناوری و ایجاد پروژه‌های مشترک فناورانه»

1- Micro, Small and Medium Enterprises (MSME)

طراحی شده است.

محور سوم: افزایش مشارکت بنگاه‌های MSME در تجارت بریکس و زنجیره‌های ارزش جهانی

تمرکز این محور بر ارتقای ظرفیت صادراتی بنگاه‌ها و اتصال آن‌ها به بازارهای جهانی است. اقدامات کلیدی شامل «شناسایی پلتفرم‌های دیجیتال ملی و خصوصی برای تسهیل دسترسی به اطلاعات بازار، مشارکت تجاری و فروش محصولات»، «توصیه‌های سیاستی برای بین‌المللی‌سازی بنگاه‌های کوچک»، «تعریف پروژه‌های توسعه خوشه‌ای، پارک‌های صنعتی سبز و گذار دیجیتال - زیست‌محیطی»، و «ایجاد ارتباط با سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان محور پشتیبان اجرای برنامه» هستند.

در جمع‌بندی این بخش می‌توان گفت که این برنامه اقدام، نخستین سند عملیاتی چندساله برای همکاری منسجم میان کشورهای بریکس در زمینه بنگاه‌های کوچک و متوسط است. تمرکز بر نهادسازی، تسهیل تجارت و فناوری و ارتقای شمول اقتصادی، این سند را به ابزاری راهبردی برای شکل‌دهی به یک بلوک تولیدی منسجم و مقاوم در جنوب جهانی بدل می‌کند.^۱

همکاری در زمینه کشاورزی

یکی دیگر از تحولات اجلاس بریکس در برزیل، انتشار «نخستین گزارش درباره مشارکت در اجرای ائتلاف جهانی علیه گرسنگی و فقر» بود که توسط گروه کاری کشاورزی بریکس منتشر شد. این گزارش، ارزیابی جامع و فنی از چگونگی هماهنگی سیاست‌های کشاورزی کشورهای عضو بریکس با چارچوب سیاستی ائتلاف جهانی علیه گرسنگی و فقر به شمار می‌رود. ائتلاف مزبور به ابتکار ریاست برزیلی گروه ۲۰ در سال ۲۰۲۴ تأسیس شده و تاکنون بیش از ۱۷۰ عضو، شامل دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی، نهادهای مالی و بنیادهای خیریه، به آن پیوسته‌اند. هدف اصلی این گزارش آن است که سهم بریکس در پیاده‌سازی سیاست‌های کشاورزی و امنیت غذایی، با اولویت‌های جهانی در مقابله با گرسنگی ساختاری هماهنگ شود.

در بخش نخست، گزارشی از وضعیت بحران جهانی غذا ارائه شده است. براساس داده‌های

1-<https://brics.br/pt-br/documentos/economia-financas-comercio-e-infraestrutura/sme-action-plan-2025-2030-wg.pdf>

فائو، در سال ۲۰۲۳ حدود ۷۳۳ میلیون نفر دچار گرسنگی مزمن بوده‌اند و بیش از ۲/۳ میلیارد نفر از ناامنی غذایی در سطح متوسط یا شدید رنج برده‌اند. زنان، جوامع روستایی و مناطق جنوب جهانی بیش از سایرین آسیب دیده‌اند. همچنین، یک‌سوم جمعیت جهان توانایی تأمین رژیم غذایی سالم را ندارند که این امر خود موجب گسترش بیماری‌های غیرواگیر شده است. این اطلاعات، مبنای ضرورت اقدام جهانی و همکاری بین‌المللی را تشکیل می‌دهد.

گزارش در ادامه، ساختار نهادی ائتلاف جهانی را تشریح می‌کند. دبیرخانه این ائتلاف، از طریق فرآیند جذب کارکنان فائو تشکیل شده و در دفتر مرکزی فائو در رم مستقر است. همچنین دفاتر منطقه‌ای آن در بانکوک، آدیس‌آبابا، برازیلیا و واشنگتن دی‌سی ایجاد شده‌اند. اعضای این ائتلاف می‌توانند برای شناسایی شرکای مناسب جهت اجرای سیاست‌ها، از خدمات دبیرخانه استفاده کنند و همچنین سیاست‌های ملی موفق خود را در «سبد سیاستی» ثبت نمایند.

در بخش کلیدی گزارش، انطباق سیاست‌های اولویت‌دار بریکس با ابزارهای سیاستی ائتلاف جهانی بررسی شده است. این انطباق حوزه‌هایی چون توسعه زیرساخت و مکانیزاسیون کشاورزی، ارائه خدمات اعتباری فراگیر به تولیدکنندگان کوچک و متوسط، تضمین قیمت محصولات کشاورزی، خرید دولتی محصولات غذایی، ارتقای فناوری‌های مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی، تحول دیجیتال در کشاورزی، تقویت زنجیره سرد در صنایع شیلات، حفاظت از منابع طبیعی و دسترسی عادلانه به زمین و نهاده‌های کشاورزی را در بر می‌گیرد. این هم‌سویی نشان می‌دهد که کشورهای بریکس قصد دارند مشارکت خود را در ائتلاف جهانی، نه صرفاً در سطح نمادین، بلکه در سطح سیاست‌گذاری اجرایی نهادینه کنند.

برای تأمین مالی طرح‌های یادشده، گزارش تأکید می‌کند که هماهنگی‌هایی با بانک جدید توسعه و صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی^۱ صورت گرفته است. این نهادها به‌عنوان بازوی مالی اجرای سیاست‌ها معرفی شده‌اند و نقش بانک‌های توسعه عمومی^۲ در ارائه تسهیلات اعتباری گسترده برای پروژه‌های زیرساختی، آبیاری، آبی‌پروری و تولید کشاورزی پایدار برجسته شده است. بدین ترتیب، سازوکارهای مالی بریکس با اولویت‌های جهانی پیوند خورده‌اند. در بخش بعدی گزارش، سه جدول کلیدی ارائه شده است:

1- International Fund for Agricultural Development (IFAD)

2- Public Development Banks (PDBs)

جدول نخست: نقاط هم‌گرایی سیاست‌های گروه کشاورزی بریکس با ابزارهای سیاستی ائتلاف جهانی.

جدول دوم: ابزارهای سیاستی دارای اولویت مانند سامانه ثبت‌نام کشاورزان، بیمه فراگیر، بازارهای نهادی، زیرساخت‌های مقاوم به اقلیم و فناوری‌های دیجیتال.

جدول سوم: تجربیات موفق کشورها در اجرای این سیاست‌ها، از جمله برنامه خرید تضمینی غذا (PAA) و اعتبارات خانواده کشاورز در برزیل، سامانه‌های پیش‌بینی اقلیمی و پایگاه‌های داده کشاورزی در روسیه، اعتبارات خرد حمایتی در چین و پروژه توسعه برنج محلی در ساحل عاج. این نمونه‌ها به‌عنوان الگوهای برای اقتباس و بومی‌سازی در سایر کشورها معرفی شده‌اند.

با این حال، گزارش به برخی شکاف‌ها در ارائه تجربیات موفق اشاره دارد. برای مثال، تاکنون هیچ نمونه‌ای از سیاست «ثبت‌نام کشاورزان» در پایگاه داده ثبت نشده است، درحالی که بسیاری از کشورهای بریکس در این حوزه سامانه‌های ملی مؤثر دارند. از این‌رو، از اعضا خواسته شده است تجربیات خود را در اختیار دبیرخانه ائتلاف قرار دهند تا پایگاه داده سیاستی جهانی تکمیل شود و امکان تبادل تجربیات و الگوبرداری میان‌کشوری فراهم آید.

در یک جمع‌بندی، این گزارش را می‌توان گامی راهبردی برای تثبیت نقش بریکس در حکمرانی جهانی امنیت غذایی دانست. این مشارکت، از سطح تعهدات سیاسی فراتر رفته و به تنظیم سازوکارهای نهادی، هم‌راستاسازی سیاست‌ها، بهره‌گیری از منابع مالی مشترک و تسهیم تجربیات اجرایی رسیده است. بدین ترتیب، بریکس در چارچوب این ائتلاف، خود را به‌عنوان بازیگر مؤثر جنوب جهانی و تأمین‌کننده الگوهای عملی برای مبارزه با گرسنگی و فقر معرفی می‌کند.^۱

اعلامیه برازیلیا درباره همکاری نهادهای ملی استاندارد بریکس

در تاریخ ۱۷ و ۱۸ ژوئن ۲۰۲۵، نمایندگان نهادهای ملی استاندارد (NSBs) کشورهای عضو بریکس در شهر برازیلیا گرد هم آمدند تا درباره فرصت‌های همکاری و چالش‌های مشترک در حوزه استانداردسازی و موضوعات مرتبط گفت‌وگو کنند. این نشست سطح بالا که با استقبال مثبت هیئت‌ها همراه بود، گامی مهم در راستای تقویت همکاری‌های فنی و تنظیمی میان کشورهای

1-https://brics.br/en/documents/economy-finance-trade-and-infrastructure/250624_brics_first-report-on-the-global-alliance_ahp-awg.pdf

بریکس به شمار می‌رود. نتایج این نشست در قالب گزارشی رسمی منتشر شد.

محورهای کلیدی و اقدامات اجرایی

نکات کلیدی گزارش، به‌ویژه در حوزه اقدامات اجرایی، بر محورهای مشخصی متمرکز است. نخست آنکه طرف‌ها توافق کردند استانداردهای مربوط به حسابداری کربن، شاخص‌های محیط‌زیستی، اجتماعی و حاکمیتی (ESG)، سامانه‌های مدیریتی برای پیشگیری و مقابله با خشونت علیه زنان در سازمان‌ها، و فناوری‌های نوین مرتبط با هیدروژن را به‌صورت هماهنگ و مشترک دنبال کنند. این حوزه‌ها نه‌تنها بازتاب‌دهنده دغدغه‌های نوظهور جهانی هستند، بلکه ظرفیت بالایی برای ایجاد هم‌گرایی فنی میان اعضای بریکس دارند. در سطح راهبردی، اعضای بریکس مزایای همکاری در زمینه استانداردسازی را در چهار حوزه اصلی «تقویت نظام‌های ملی استاندارد»، «تسهیل روابط اقتصادی و تجاری»، «ارتقای ایمنی مصرف‌کننده»، و «پیشبرد توسعه پایدار» برشمردند. همچنین، همکاری منظم با نهادهای بین‌المللی همچون ISO^۱ و IEC^۲ از طریق تبادل اطلاعات، اشتراک‌گذاری تجربیات موفق و اجرای برنامه‌های توانمندسازی مورد تأکید قرار گرفت.

یادداشت تفاهم همکاری

مهم‌ترین اقدام اجرایی این نشست، تدوین و مذاکره پیرامون پیش‌نویس یادداشت تفاهم (MoU) در زمینه همکاری میان نهادهای ملی استاندارد کشورهای بریکس بود. این یادداشت تفاهم، به‌محض تکمیل فرآیندهای تصویب داخلی در کشورهای عضو، به‌عنوان چارچوب رسمی برای تعمیق همکاری‌های فنی و تقنینی در حوزه استانداردسازی به امضا خواهد رسید. نمایندگان بر عزم جدی خود برای تسریع در نهایی‌سازی و اجرای این سند تأکید کردند و تلاش‌های نهاد ملی استاندارد برزیل (ABNT) را در پیشبرد این روند ستودند.^۳ می‌توان گفت که اعلامیه برازیلیا، نه‌تنها نماد عزم مشترک اعضای بریکس برای کاهش موانع فنی تجارت و ارتقای انسجام نهادی است، بلکه بنیان‌گذار زیرساخت فنی لازم برای حمایت از ابتکارات اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی در سطح جنوب جهانی به شمار می‌آید.

1- International Organization for Standardization

2- International Electrotechnical Commission

3-https://brics.br/en/documents/economy-finance-trade-and-infrastructure/250618_brics_national-standards-bodies_brasildeclaration.pdf

همکاری در حوزه حمل و نقل

حمل و نقل یکی از حوزه‌های راهبردی مورد توجه بریکس برای توسعه همکاری‌های اقتصادی است. گزارش گروه کاری حمل و نقل بریکس در سال ۲۰۲۵ با عنوان «Issues Note»، مسیر حرکت این کشورها به سوی حمل و نقل پایدار و کربن‌زدایی را با مجموعه‌ای از اقدامات اجرایی و راهبردی در سطوح مختلف ترسیم می‌کند. این سند که در ادامه نخستین نشست وزرای حمل و نقل بریکس به ریاست روسیه تهیه شده و پیشنهادهای آن برای نشست دوم به ریاست برزیل ارائه گردیده، بر شش محور کلیدی تمرکز دارد: توسعه زیرساخت‌های تاب‌آور، ایجاد ائتلاف لجستیکی بین‌المللی، کربن‌زدایی از بنادر و حمل و نقل دریایی، توسعه سوخت‌های هوانوردی پایدار (SAF)، افزایش اتصال هوایی میان کشورهای عضو، و ارتقای حمل و نقل شهری پایدار.

ائتلاف لجستیکی بین‌المللی بریکس

از دیگر محورهای مهم، تشکیل ائتلاف لجستیکی بین‌المللی بریکس با هدف توسعه مسیرهای حمل و نقل چندوجهی، بهبود همکاری میان بخش‌های خصوصی و دولتی، و ارتقای بهره‌وری در جابه‌جایی کالا و مسافر است. این ائتلاف علاوه بر بُعد اقتصادی، یک بخش امدادی تحت عنوان «لجستیک بشردوستانه بریکس» نیز دارد که برای ایجاد مسیرهای امدادرسانی مؤثر و هماهنگ در زمان بحران‌های اقلیمی و طبیعی طراحی شده است. چنین ابتکاری می‌تواند توانمندی جمعی کشورهای بریکس را در مدیریت بحران، تقویت تاب‌آوری منطقه‌ای و تسهیل تجارت فرامرزی افزایش دهد.

توسعه زیرساخت‌های تاب‌آور در برابر تغییرات اقلیمی

یکی از موضوعات محوری سند، توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل پایدار و مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی است. این رویکرد با توجه به آسیب‌پذیری شدید کشورهای جنوب جهانی در برابر بلایای طبیعی، بر لزوم مقاوم‌سازی زیرساخت‌ها تأکید دارد. نمونه بارز این اقدامات، پروژه «Adaptavias» در برزیل است که یکپارچگی ملاحظات اقلیمی در طراحی، ساخت و نگهداری زیرساخت‌ها را دنبال می‌کند. همچنین، روش‌هایی برای قیمت‌گذاری تدابیر انطباقی در طول چرخه عمر پروژه‌های زیرساختی توسعه یافته است تا این تدابیر در تصمیم‌گیری‌های مالی و فنی لحاظ شوند. این تجربه‌ها می‌توانند مبنای تدوین راهبردهای مشترک میان کشورهای عضو

قرار گیرند.

حمل و نقل شهری پایدار

حمل و نقل شهری پایدار در دستور کار بریکس جایگاهی ویژه دارد و بر دو اولویت استراتژیک متمرکز است: نخست، نوسازی ناوگان اتوبوس‌های شهری با هدف گسترش پوشش خدمات در مناطق کم‌برخوردار و استفاده از فناوری‌های کم‌کربن مانند اتوبوس‌های برقی و زیستی؛ دوم، توسعه خطوط حمل و نقل پر ظرفیت مانند مترو از طریق تأمین مالی نوآورانه، تقویت مدل‌های حکمرانی میان‌سطوح، و ترویج همکاری میان دولت‌های محلی و ملی با بخش خصوصی. این سیاست‌ها نه تنها موجب کاهش آلودگی و تراکم ترافیک می‌شوند، بلکه به توسعه فراگیر شهری نیز کمک می‌کنند.

در یک جمع‌بندی می‌توان بیان کرد که سند «Issues Note» تصویری عملیاتی از آینده حمل و نقل پایدار در چارچوب همکاری‌های بریکس ارائه می‌دهد. این چشم‌انداز بر تبادل تجربیات، سرمایه‌گذاری مشترک، نوآوری فناورانه و هم‌گرایی سیاسی استوار است و می‌تواند الگویی الهام‌بخش برای سایر کشورهای در حال توسعه، به ویژه در جنوب جهانی، برای طراحی برنامه‌های حمل و نقل تاب‌آور، هوشمند و زیست‌پایدار باشد.^۱

کربن‌زدایی از حمل و نقل دریایی

در بخش حمل و نقل دریایی، سند بر ضرورت کربن‌زدایی از بنادر و ناوگان دریایی تأکید می‌کند. با توجه به اینکه بیش از ۹۰ درصد تجارت جهانی از طریق دریا انجام می‌شود، توسعه فناوری‌های سبز در این حوزه نقشی کلیدی در کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای دارد. بریکس بر استفاده از سوخت‌های بدون کربن، انرژی‌های تجدیدپذیر در زیرساخت‌های بندری، و استانداردسازی رویه‌ها در چارچوب استراتژی ۲۰۲۳ سازمان بین‌المللی دریانوردی (IMO) تأکید کرده و تلاش دارد با بهره‌گیری از ظرفیت نشست COP30 در بلم برزیل، جایگاه رهبری خود را در زمینه حمل و نقل دریایی پایدار تثبیت کند.

1- <https://brics.br/pt-br/documentos/economia-financas-comercio-e-infraestrutura/issues-note-transport-working-group.pdf>

الگوی سیاستی برزیل برای کربن‌زدایی بنادر و حمل‌ونقل دریایی

برای تحقق کربن‌زدایی در بنادر و حمل‌ونقل دریایی، برزیل به‌عنوان میزبان اجلاس ۲۰۲۵، یک الگوی سیاستی چندبُعدی ارائه کرده است که می‌تواند به‌عنوان نمونه‌ای مؤثر برای سایر کشورها - از جمله ایران - در مسیر گذار به بنادر سبز و ناوگان دریایی پایدار به کار گرفته شود. این الگو برپایه اهداف مشخص و قابل‌سنجش (SMART Goals) طراحی شده و دستیابی به حمل‌ونقل دریایی بدون کربن تا سال ۲۰۵۰ را هدف‌گذاری کرده است. براین‌اساس، اهداف کلیدی شامل «استفاده حداقل ۳۰ درصدی از سوخت‌های زیستی در ترکیب سوخت کشتی‌ها تا سال ۲۰۳۵»، «تجهیز ۱۰۰ درصد بنادر اصلی به ایستگاه‌های تأمین سوخت‌های پایدار نظیر LNG، هیدروژن و برق تا سال ۲۰۴۰»، و «استقرار کامل بازار ملی کربن برای پوشش انتشار گازهای گلخانه‌ای در حوزه دریایی تا سال ۲۰۳۰» تعریف شده‌اند.

این سیاست بر چهار ستون راهبردی استوار است: نخست، نقش‌آفرینی دیپلماتیک در سازمان بین‌المللی دریانوردی (IMO) برای اثرگذاری بر استانداردهای جهانی و دفاع از سوخت‌های زیستی به‌عنوان گزینه‌ای معتبر برای کربن‌زدایی، به‌ویژه در کشورهایی که زیرساخت تولید آن‌ها را دارند؛ دوم، توسعه زیرساخت‌های بنادر سبز با هدف ایجاد کریدورهای دریایی پایدار و تجهیز بنادر به سیستم‌های برق‌رسانی ساحلی (OPS) و ایستگاه‌های سوخت‌رسانی برای کشتی‌هایی با سوخت جایگزین؛ سوم، طراحی و اجرای بازار رسمی تجارت کربن (SBCE) که از طریق صدور مجوزهای انتشار، ایجاد گواهی‌نامه‌های کاهش کربن (CRVE) و اعمال سهمیه‌بندی، شرکت‌های دریایی را به کاهش واقعی آلاینده‌گی ملزم می‌کند؛ و چهارم، حمایت از تحقیق و توسعه فناوری‌های سبز، ارتقای دانش فنی و ترویج شیوه‌های مدیریتی نوین در قالب ائتلاف‌هایی همچون «اتحاد برزیلی کربن‌زدایی از بنادر» که بستر همکاری میان نهادهای عمومی، بخش خصوصی، دانشگاه‌ها و نهادهای تنظیم‌گر را فراهم می‌آورد.

این سیاست، نقش‌آفرینی نهادهای کلیدی همچون وزارت بنادر، سازمان بنادر ملی (ANTAQ)، اپراتورهای بندری، شرکت‌های کشتیرانی و دانشگاه‌ها را به‌طور دقیق تعریف کرده و ابزارهایی مانند گواهی‌نامه کربن‌زدایی، داشبورد ملی پایش انتشار، و استاندارد ملی محاسبه گازهای گلخانه‌ای را برای پایش و ارزیابی اقدامات پیش‌بینی نموده است. همچنین، مشوق‌هایی نظیر معافیت مالیاتی، اولویت‌های تعرفه‌ای و سوبسیدهای هدفمند برای کاهش مقاومت بازیگران اقتصادی در مسیر

گذار به فناوری‌های سبز در نظر گرفته شده است.

در بُعد بین‌المللی، این سیاست با تکیه بر دیپلماسی چندجانبه، بر توسعه تفاهم‌نامه‌ها با کشورهای دارای فناوری پیشرفته در حوزه انرژی‌های پاک - مانند نروژ، هلند و آلمان - و همچنین ایجاد ائتلافی در میان کشورهای بریکس برای دفاع از سوخت‌های زیستی در مذاکرات IMO تأکید دارد. هدف این است که استانداردهای جهانی به‌گونه‌ای شکل گیرند که با ساختار اقتصادی و ظرفیت‌های بومی کشورهای در حال توسعه هم‌خوانی داشته باشند.

در نهایت، این سیاست با تأکید بر عدالت اقلیمی، بر نقش مشارکت مردمی، بخش خصوصی و دولت در گذار منصفانه به سمت حمل‌ونقل دریایی پایدار تأکید می‌کند. ازسوی دیگر، با تکیه بر اصول اقتصاد سبز و تنوع سوخت، برزیل تلاش کرده است میان توسعه صنعتی، امنیت غذایی و ملاحظات محیط‌زیستی تعادل برقرار سازد. این تجربه می‌تواند برای کشورهای که در پی ایجاد زیرساخت‌های کربن‌زدای بندری و دریایی هستند، یک الگوی الهام‌بخش و عملیاتی به شمار آید.^۱

توسعه سوخت‌های هوانوردی پایدار و توافق‌نامه آسمان باز

در بخش هوانوردی، تمرکز بر توسعه سوخت‌های هوانوردی پایدار (SAF) از طریق همکاری‌های تحقیقاتی، تنوع‌بخشی به منابع تولید سوخت، و ایجاد مشوق‌های سرمایه‌گذاری است تا زنجیره تولید SAF گسترش یابد. هم‌زمان، پیشنهاد تشکیل توافق‌نامه آسمان باز (Open Skies) میان کشورهای عضو مطرح شده است تا آزادی عمل خطوط هوایی افزایش یابد، رقابت تقویت شود، قیمت بلیت کاهش یابد، و کیفیت خدمات ارتقا پیدا کند. این توافق همچنین می‌تواند به توسعه گردشگری، گسترش تبادلات فرهنگی و تعمیق همکاری‌های اقتصادی کمک کند.

سند یادداشت گردشگری بریکس ۲۰۲۵

سند «یادداشت مسائل گروه کاری گردشگری بریکس ۲۰۲۵» چشم‌اندازی برای هم‌راستا کردن صنعت گردشگری با اهداف توسعه فراگیر، پایداری زیست‌محیطی و حکمرانی مشارکتی ارائه می‌دهد. این سند در شرایطی منتشر شده که گردشگری جهانی پس از همه‌گیری کرونا، روندی

1-<https://brics.br/en/documents/economy-finance-trade-and-infrastructure/compendio-descarbonizacao-dos-portos-e-do-transporte-maritimo.pdf>

روبه‌رشد را تجربه کرده و در سال ۲۰۲۴ با رسیدن به ۱۱.۱ تریلیون دلار (معادل ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی جهانی) و ایجاد اشتغال برای ۳۴۸ میلیون نفر، جایگاه خود را به‌عنوان یکی از ارکان کلیدی اقتصاد جهانی تثبیت کرده است. در کشورهای عضو بریکس، گردشگری نه تنها به‌مثابه موتور رشد اقتصادی، بلکه به‌عنوان ابزاری برای توانمندسازی جوامع محلی، حفاظت از میراث فرهنگی و ارتقای تاب‌آوری منطقه‌ای اهمیت یافته است. این سند سه اولویت اصلی را برای آینده گردشگری بریکس مشخص می‌کند: گردشگری دیجیتال و فراگیر، گردشگری پایدار، و حکم‌رانی مشارکتی در گردشگری.

در محور نخست، کشورهای بریکس بر توسعه زیرساخت‌های دیجیتال مشترک تأکید دارند تا اطلاعات مربوط به مقاصد، خدمات و فرصت‌های گردشگری در یک سامانه مرکزی تجمع و دسترسی جهانی به آن تسهیل شود. این رویکرد، همراه با طراحی فضاهای گردشگری بر مبنای اصول دسترس‌پذیری و شمول اجتماعی، زمینه مشارکت گروه‌های آسیب‌پذیر، توانمندسازی جوامع محلی و گسترش عدالت در بهره‌مندی از تجارب سفر را فراهم می‌آورد. همچنین، ابزارهای برنامه‌ریزی دیجیتال مشترک به مقامات محلی و منطقه‌ای امکان می‌دهند جریان گردشگران را مدیریت کنند، تأثیرات محیطی را بسنجند و برنامه‌های توسعه‌ای را با الزامات گردشگری هم‌سو سازند.

در بخش دوم، گذار به گردشگری پایدار نشان‌دهنده حرکت از مدل‌های سنتی و مخرب محیط‌زیست به سمت رویکردی است که به احیای اکوسیستم‌ها و ارتقای ارزش‌های فرهنگی منجر شود. این رویکرد، تعریف شاخص‌های پایداری زیست‌محیطی، ترویج زیرساخت‌های کم‌کربن، و تلفیق بازسازی میراث فرهنگی در بسته‌های سرمایه‌گذاری گردشگری را در بر می‌گیرد. همچنین، تقویت گردشگری در شهرها و مناطق کم‌تر توسعه‌یافته با هدف ایجاد اشتغال محلی، کاهش تمرکز گردشگری در نقاط خاص و افزایش تاب‌آوری اجتماعی از اقدامات کلیدی در این محور به شمار می‌رود.

در محور سوم، بریکس بر ایجاد سازوکارهای چندجانبه حکم‌رانی تمرکز دارد که شامل توسعه توافقات مشترک در حوزه حمل‌ونقل هوایی، تسهیل روایید، و اشتراک‌گذاری داده‌های جابه‌جایی گردشگران است. همچنین، نهادهای سازوکارهای پلتفرم‌هایی برای مشارکت بخش خصوصی، دولت‌ها و جامعه مدنی در تدوین سیاست‌های گردشگری، موجب افزایش شفافیت، مسئولیت‌پذیری و

هم‌سویی راهبردی میان کشورهای عضو خواهد شد. هدف نهایی این بخش، ایجاد ساختاری یکپارچه است که در عین احترام به ویژگی‌های محلی هر کشور، هم‌گرایی منطقه‌ای و جهانی در توسعه صنعت گردشگری را تسهیل کند.

بنابراین، سند گروه کاری گردشگری بریکس ۲۰۲۵، گردشگری را به‌عنوان ابزاری مؤثر در تحقق اهداف توسعه پایدار معرفی می‌کند. این چارچوب با تأکید بر فناوری‌های دیجیتال، توسعه انسانی، بازسازی زیست‌محیطی و همکاری‌های چندسطحی، نقشه راهی عملیاتی برای آینده‌ای تاب‌آور، عدالت‌محور و مردم‌مدار در صنعت گردشگری ترسیم می‌کند. اجرای موفق این برنامه‌ها نیازمند سرمایه‌گذاری مشترک، تنظیم‌گری هوشمندانه، و تعهد دولت‌ها و ذی‌نفعان خصوصی در کشورهای بریکس است.^۱

حوزه علم و فناوری بریکس ۲۰۲۵

گزارش رسمی گروه همکاری در حوزه علم، فناوری و نوآوری^۲ بریکس ۲۰۲۵ مجموعه‌ای منسجم از برنامه‌های اجرایی، اولویت‌های راهبردی و ابزارهای حکمرانی را برای تعمیق همکاری علمی و فناورانه میان کشورهای عضو بریکس ارائه می‌دهد. این همکاری که ریشه در «بیانیه ایتکوینی»^۳ و تفاهم‌نامه سال ۲۰۱۵ دارد، طی یک دهه گذشته بستر اجرای پروژه‌های مشترک، تبادل سیاست‌های نوآوری و هم‌راستایی راهبردهای فناوری میان اعضا را فراهم کرده است. ساختار حکمرانی این حوزه شامل «کمیته راهبری STI»، «نشست وزرای علم و فناوری»، «کارگروه‌های موضوعی»، و «برنامه BRICS STI» است که تاکنون از میان بیش از ۱۵۰۰ پیشنهاد دریافتی، ۱۵۷ پروژه تحقیقاتی را تأمین مالی کرده است. در سال ۲۰۲۵ و تحت‌ریاست برزیل، این همکاری در دو مسیر اصلی پیگیری می‌شود: نخست، تداوم برنامه‌های گذشته در چارچوب ساختار حکمرانی موجود، و دوم، بازنگری در اولویت‌ها با توجه به تغییرات سریع فناوری و آغاز دوره جدید صنعتی‌سازی و تحول دیجیتال. در همین راستا، سه حوزه کلیدی «هوش مصنوعی و فناوری‌های کوانتومی»،

1- <https://brics.br/pt-br/documentos/economia-financas-comercio-e-infraestrutura/issues-note-tourism-working-group.pdf>

2- Science, Technology and Innovation (STI)

۳- بیانیه ایتکوینی (eThekweni Declaration) سندی سیاسی و راهبردی است که در پایان پنجمین نشست سران کشورهای بریکس (BRICS) در شهر ایتکوینی - نام زولو برای شهر دوربان، آفریقای جنوبی - در تاریخ ۲۷ مارس ۲۰۱۳ منتشر شد. این بیانیه نقشی کلیدی در تثبیت همکاری‌های چندجانبه میان اعضای بریکس، شامل برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی، ایفا کرده و مسیر روشنی برای تقویت ساختارهای نهادی و مکانیزم‌های همکاری گروه ترسیم کرده است. مفاد این بیانیه حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، علمی، فناوری و اجتماعی را دربر می‌گیرد و به‌عنوان یکی از نقاط عطف در تاریخ همکاری‌های بریکس شناخته می‌شود.

«نوآوری صنعتی»، و «توسعه زیرساخت‌های حمایت از نوآوری» به عنوان اولویت اصلی تعیین شده‌اند.

۱. هوش مصنوعی و فناوری‌های کوانتومی

مهم‌ترین اولویت، تقویت همکاری علمی و فناورانه در حوزه هوش مصنوعی و فناوری‌های کوانتومی است. اقدامات کلیدی شامل «توسعه زیرساخت‌های محاسباتی پیشرفته (HPC)»، «طراحی و ارتقای مدل‌های زبانی بزرگ (LLMs)»، «تولید نرم‌افزارهای بومی در حوزه AI»، و «ارتقای ظرفیت نرم‌افزاری و تربیت نیروهای متخصص برای مدیریت زیرساخت‌های HPC» است. در بخش فناوری‌های کوانتومی نیز بر «گسترش همکاری‌های چندجانبه برای دسترسی به منابع و شبکه‌های تحقیقاتی بین‌المللی»، «برگزاری کارگاه‌های تخصصی» و «ایجاد شبکه‌های اشتراک دانش در زمینه محاسبات و ارتباطات کوانتومی» تأکید شده است.

۲. نوآوری صنعتی

دومین اولویت، اتصال نظام نوآوری با نهادهای صنعتی از طریق «تقویت همکاری دانشگاه - صنعت»، «حمایت از پارک‌های فناوری و مراکز رشد»، و «توسعه استارت‌آپ‌ها» است. در این چارچوب، فراخوان‌های مشترک برای حمایت مالی از پروژه‌های نوآورانه - به‌ویژه در حوزه هوش مصنوعی - منتشر خواهد شد. این پروژه‌ها تحت مدیریت نهادهای توسعه ملی مانند FINEP در برزیل و با بهره‌گیری از منابع مالی جایگزین همچون بانک توسعه جدید بریکس اجرا می‌شوند. ابتکارهایی نظیر شبکه iBRICS برای محیط‌های نوآوری و مراکز انتقال فناوری بریکس نیز در همین راستا توسعه می‌یابند.

۳. توسعه زیرساخت‌های حمایت از نوآوری

سومین اولویت بر ایجاد و تقویت زیرساخت‌های پشتیبان نوآوری متمرکز است. این اقدام شامل «طراحی شبکه‌های حمایتی برای پژوهشگران»، «ایجاد پایگاه‌های داده علمی مشترک»، «تقویت ظرفیت‌های آزمایشگاهی»، و «توسعه ابزارهای تأمین مالی نوآوری» است تا زمینه خودکفایی فناورانه و کاهش وابستگی‌های علمی فراهم شود.

حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات^۱

سند گروه کاری همکاری در فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات بریکس ۲۰۲۵ مجموعه‌ای از اولویت‌های راهبردی را برای پاسخ به چالش‌های ناشی از تحول دیجیتال، تغییرات اقلیمی، نابرابری در دسترسی به فناوری، و نقش فزاینده بازیگران غیردولتی در حکم‌رانی دیجیتال ترسیم می‌کند. با توجه به شتاب پیشرفت فناوری و تأثیر مستقیم آن بر مسیر توسعه اقتصادی - اجتماعی کشورها، بریکس تلاش دارد با تقویت همکاری‌ها، هم‌راستایی سیاست‌ها و توسعه زیرساخت‌های دیجیتال، نقشی فعال در شکل‌دهی آینده نظم دیجیتال جهانی ایفا کند. ریاست برزیل برای سال ۲۰۲۵ چهار اولویت کلیدی «ارتباط جهانی و معنادار با هدف تضمین دسترسی فراگیر، مقرون به صرفه و پایدار به اینترنت و خدمات دیجیتال»، «پایداری فضایی از طریق توسعه فناوری‌های پایش و مدیریت زباله‌های فضایی، همکاری در حوزه ماهواره‌های مخابراتی، و ایجاد چارچوب‌های مشترک بهره‌برداری از فضا»، «پایداری زیست‌محیطی در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل بهینه‌سازی مصرف انرژی مراکز داده، گسترش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر در زیرساخت‌های دیجیتال، و کاهش ردپای کربن بخش فناوری اطلاعات»، و «حکم‌رانی زیست‌بوم دیجیتال از طریق ایجاد چارچوب‌های مشترک برای حفاظت از داده‌ها، تضمین امنیت سایبری، و تقویت همکاری‌های بین‌المللی در حوزه حاکمیت داده» را در این حوزه تعیین کرده است.

نخستین محور به توسعه سیاست‌ها و شاخص‌هایی برای تضمین «ارتباط معنادار و فراگیر» اختصاص دارد. در این راستا، برزیل با همکاری اتحادیه بین‌المللی مخابرات (ITU) چارچوبی شش‌بُعدی شامل «کیفیت اتصال»، «دسترسی»، «قیمت‌پذیری»، «ابزارهای سخت‌افزاری»، «مهارت‌های دیجیتال» و «امنیت» را برای ارزیابی وضعیت دیجیتال کشورها معرفی کرده است. این چارچوب می‌تواند مبنای مشترکی برای سنجش و کاهش شکاف‌های دیجیتال در میان کشورهای بریکس باشد. از جمله اقدامات پیشنهادی، «استفاده از شاخص‌های دقیق»، «به‌کارگیری داشبوردهای داده‌محور» و «طراحی سیاست‌های هدفمند برای پوشش اینترنت در مناطق محروم» است.

دومین محور به پایداری فضایی می‌پردازد. طی یک دهه گذشته، بیش از ۱۰ هزار ماهواره به مدار پایین زمین ارسال شده و شمار کشورهایی که در فعالیت‌های فضایی مشارکت دارند از ۱۴

به ۹۱ کشور افزایش یافته است. این روند، ضمن گشودن فرصت‌هایی برای تقویت ارتباطات جهانی و کاهش انحصار دیجیتال، تهدیدهایی همچون «تراکم مداری»، «تداخل طیفی» و «انباشت زباله‌های فضایی» را تشدید کرده است. سند بریکس در این زمینه خواستار «تدوین اصول مشترک برای استفاده پایدار از فضا»، «همکاری با ITU در تنظیم بهره‌برداری از طیف رادیویی» و «ارتقای آموزش عمومی در علوم فضایی» شده است.

سومین محور به چالش‌های زیست‌محیطی ناشی از توسعه فناوری، به‌ویژه رشد سریع زباله‌های الکترونیکی و مصرف بالای انرژی در سامانه‌های هوش مصنوعی می‌پردازد. برآوردها نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۳۰، حجم زباله الکترونیکی جهان به ۸۲ میلیارد کیلوگرم خواهد رسید. در این راستا، سند بریکس بر «اجرای سیاست‌های سبز در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات»، «گسترش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر»، «طراحی استانداردهای سبز»، و «پیاده‌سازی راهبردهای اقتصاد چرخشی» تأکید می‌کند. همچنین به ابتکارهای بین‌المللی نظیر Green Digital Action و Digitalization Day در اجلاس‌های COP اشاره شده که می‌توانند به‌عنوان الگوهای الهام‌بخش در میان کشورهای عضو ترویج یابند.

چهارمین محور به حکمرانی زیست‌بوم دیجیتال اختصاص دارد. با گسترش فزاینده فعالیت‌های دیجیتال فرامرزی و نفوذ روزافزون شرکت‌های بزرگ فناوری در تعیین هنجارهای جهانی، مفهوم سستی حاکمیت ملی به چالش کشیده شده است. سند بریکس در این زمینه بر «ایجاد مدل‌های حکمرانی چندبازیگری» تأکید دارد. مدل‌هایی که دولت‌ها، بخش خصوصی، دانشگاه‌ها و جامعه مدنی را در تنظیم سیاست‌های دیجیتال به‌طور فعال درگیر می‌کند. همچنین بر «تنظیم مقررات فرامرزی»، «حفاظت از حریم خصوصی کاربران»، «مقابله با تمرکزگرایی پلتفرمی» و «صیانت از حق حاکمیت دیجیتال کشورها» تأکید شده است. علاوه‌براین، فرصت‌های پیش‌رو در اجلاس جهانی جامعه اطلاعاتی (WSIS+20) در سال ۲۰۲۵ به‌عنوان بستری برای تقویت نقش بریکس در حکمرانی دیجیتال جهانی برجسته شده است.^۱

حوزه گذار انرژی

«نقشه راه همکاری انرژی بریکس برای سال‌های ۲۰۲۵ تا ۲۰۳۰» چارچوبی جامع برای تعمیق

1- <https://brics.br/pt-br/documentos/cooperation-in-information-and-communication-technologies-icts-working-group-issues-note-brics-2025.pdf>

همکاری میان کشورهای عضو در مسیر گذار انرژی ترسیم می‌کند. این سند با تأکید بر اصل بی‌طرفی فناوری و احترام به حاکمیت ملی کشورها، چهار هدف کلیدی را دنبال می‌کند: «تضمین دسترسی پایدار به انرژی»، «امنیت عرضه»، «کربن‌زدایی از سیستم انرژی»، و «ایجاد سازوکارهای پایدار مالی برای سرمایه‌گذاری در انرژی». بر مبنای رویکردی داوطلبانه و اجماعی، بریکس می‌کوشد توسعه انرژی را هم‌زمان با عدالت اجتماعی، توسعه اقتصادی و حفاظت زیست‌محیطی پیش ببرد.

در حوزه همکاری‌های بخشی، تمرکز بر توسعه سامانه‌های انرژی تجدیدپذیر - شامل انرژی خورشیدی، بادی، آبی و زمین‌گرمایی - است. هدف اصلی این بخش، «اجرای پروژه‌های پایلوت»، «تحقیق و توسعه مشترک»، و «ایجاد زیرساخت‌های توزیع‌شده به‌ویژه در مناطق دورافتاده» است. همچنین، هیدروژن و مشتقات آن به‌عنوان حامل انرژی پاک جایگاهی راهبردی دارد. بریکس با «ایجاد استانداردهای مشترک»، «اجرای پروژه‌های نمایشی همچون خودروهای سلول سوختی» و «ارتقای فناوری‌های ذخیره‌سازی و حمل»، می‌کوشد هیدروژن را به‌عنوان منبع انرژی جایگزین در صنعت و حمل‌ونقل تثبیت کند.

در کنار آن، فناوری‌های پیشرفته کم‌کربن مانند جذب و ذخیره کربن (CCUS)، جذب مستقیم هوا و سوخت‌های مصنوعی بخشی از سبد راهبردی بریکس را تشکیل می‌دهند. این برنامه‌ها با «پژوهش‌های مشترک»، «ایجاد پایگاه‌های داده باز» و «توسعه مقیاس‌پذیر فناوری‌ها» پیش خواهند رفت. در بخش حمل‌ونقل، «توسعه وسایل نقلیه الکتریکی»، «زیرساخت‌های شارژ»، «خودروهای هیدروژنی» و «سوخت‌های پایدار هوانوردی» در اولویت هستند و تلاش می‌شود با هماهنگ‌سازی استانداردها، ایجاد کریدورهای حمل‌ونقل پاک در سطح منطقه‌ای محقق شود.

تاب‌آوری شبکه و زیرساخت‌های هوشمند انرژی نیز بخش مکمل این تحول است؛ شامل «شبکه‌های هوشمند»، «سیستم‌های ذخیره انرژی»، و «شبیه‌سازی مبتنی بر هوش مصنوعی برای مدیریت شبکه». بریکس در عین پذیرش نقش تداوم‌دار سوخت‌های فسیلی در برخی کشورها، «برنامه‌های کاهش انتشار»، «ارتقای بازدهی مصرف» و «توسعه زیرساخت‌های فسیلی کارآمد» را نیز دنبال می‌کند. هم‌زمان، دیجیتال‌سازی و نوآوری به‌عنوان پیشران گذار انرژی از طریق ابزارهایی مانند «بلاک‌چین»، «دوقلوهای دیجیتال» و «هوش مصنوعی» مورد توجه ویژه قرار گرفته‌اند.

در حوزه فرابخشی، بر تقویت مهارت‌ها و آموزش نیروی انسانی برای مشاغل سبز تأکید شده است؛ از جمله «نشست‌های جوانان انرژی»، «چشم‌انداز انرژی جوانان» و «کارگاه‌های فنی». همچنین، برای تأمین مالی گذار انرژی، همکاری با بانک توسعه بریکس تقویت خواهد شد و تا سال ۲۰۲۸ «چارچوب مشارکت راهبردی میان بانک جدید توسعه و پلتفرم تحقیقاتی انرژی بریکس (ERCP)» تدوین می‌شود تا سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیربنایی و نوآورانه تسهیل گردد. رویدادهای کلیدی شامل «تصویب نقشه راه در سال ۲۰۲۵»، «بازنگری ساختاری در سال ۲۰۲۶»، «تمرکز بر ذخیره‌سازی و شبکه‌های هوشمند در سال ۲۰۲۷»، و «برگزاری اجلاس سطح بالا درباره اولویت‌های پس از ۲۰۳۰» است. در مجموع، این سند با مشارکت فنی، نوآوری دیجیتال، منابع مالی هدفمند و ظرفیت‌سازی انسانی، گذار انرژی را در کشورهای بریکس به گونه‌ای مدیریت می‌کند که تاب‌آور، فراگیر و توسعه‌محور باشد.

اولویت‌های همکاری ایران با اعضای گروه بریکس

با پیوستن رسمی ایران به گروه بریکس و تحول ساختاری این گروه، فرصت مهمی برای بهبود جایگاه ایران در نظم نوین بین‌الملل فراهم شده است. در شرایطی که بریکس با گسترش عضویت و تعمیق همکاری‌ها در قالب برنامه‌های توسعه‌محور در اجلاس ۲۰۲۵ - به‌ویژه در حوزه‌های مالی، فناوری، انرژی و حکمرانی جهانی - نقش مؤثرتری در تنظیم معماری چندقطبی ایفا می‌کند، ضرورت بهره‌گیری نظام‌مند از ظرفیت‌های این نهاد برای ایران بیش از پیش احساس می‌شود. در این چارچوب، و بر مبنای تصمیمات اجلاس بریکس در ریودوژانیرو (۲۰۲۵) که در صفحات پیشین تشریح شد، نقش‌آفرینی ایران در این گروه را می‌توان به صورت ذیل اولویت‌بندی کرد:

۱. اصلاح ساختار حکمرانی مالی و پولی بین‌المللی

یکی از محوری‌ترین اولویت‌ها برای ایران در میان‌مدت، مشارکت در فرآیند اصلاح حکمرانی نهادهایی نظیر صندوق بین‌المللی پول است. گروه بریکس با تأکید بر ناکارآمدی ساختار قدرت رأی‌دهی فعلی و لزوم بازتوزیع سهمیه‌ها بر مبنای شاخص‌هایی چون تولید ناخالص داخلی به قیمت قدرت خرید، تلاش دارد توازن را به ساختار پولی بین‌المللی بازگرداند. همکاری ایران در قالب این راهبرد، به‌ویژه از طریق ترتیبات ذخیره ارزی بریکس، زمینه تقویت تاب‌آوری اقتصاد

ملی در مواجهه با نوسانات بازارهای جهانی و بحران‌های مالی را فراهم می‌آورد.

۲. همکاری بانکی، مالی و سرمایه‌گذاری در چارچوب بانک جدید توسعه

بانک جدید توسعه بریکس (NDB) به‌عنوان بازوی تأمین مالی پروژه‌های کلان در کشورهای عضو، با ابتکارات نوینی چون «تضمین‌های چندجانبه بریکس (BMG)» فرصت‌های نوینی برای اعضا فراهم کرده است. ایران می‌تواند از طریق عضویت فعال در این نهادها، بخشی از منابع مالی موردنیاز برای پروژه‌های زیرساختی، انرژی‌های نو، حمل‌ونقل، فناوری اطلاعات و توسعه پایدار را جذب نماید. طراحی ابزارهای تضمینی، تأمین مالی سبز و استفاده از ظرفیت سرمایه‌گذاری مشترک، بسترهایی کلیدی برای تعاملات اقتصادی بین‌المللی ایران در قالب بریکس خواهد بود.

۳. تعامل تجاری و نقش‌آفرینی در بازمهندسی نظم تجارت جهانی

گروه بریکس با اتخاذ مواضع هماهنگ در قبال سازمان تجارت جهانی (WTO)، خواستار بازنگری در قواعد ناعادلانه فعلی و تقویت جایگاه کشورهای جنوب در تصمیم‌سازی‌های تجاری بین‌المللی شده است. ایران می‌تواند از این فرصت برای توسعه تجارت جنوب - جنوب، بهره‌برداری از تعرفه‌های ترجیحی، تسهیل ترانزیت منطقه‌ای و استفاده از ارزش‌های محلی در تسویه مبادلات بهره‌برد. همچنین، گسترش پیوندهای تجاری دوجانبه و چندجانبه با اعضای بریکس، زمینه متنوع‌سازی بازارهای صادراتی ایران را فراهم می‌آورد. البته عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی مشکلات مهمی برای بهره‌مندی از فرصت‌های تجاری در قالب بریکس ایجاد کرده است.

۴. هم‌گرایی فناورانه در حوزه اقتصاد دیجیتال و حکمرانی داده

بریکس در قالب «تفاهم‌نامه حکمرانی داده»، چارچوبی برای شکل‌دهی به نظام داده‌محور مستقل از زیرساخت‌های غربی ایجاد کرده است. در اجلاس ۲۰۲۵، همکاری‌ها در این حوزه پیشرفت داشته است. ایران با نقش‌آفرینی در این سازوکار، می‌تواند ضمن بهره‌برداری از زیرساخت‌های مشترک دیجیتال، در تدوین قواعد اخلاقی هوش مصنوعی، توسعه خدمات دیجیتال و ایجاد بازارهای منطقه‌ای داده مشارکت فعال داشته باشد. همکاری در حوزه زیرساخت ابری، امنیت سایبری و رمزارزهای ملی نیز بخشی از این راهبرد فناورانه است.

۵. توسعه همکاری‌های کشاورزی، امنیت غذایی و انرژی پایدار

با توجه به تأکید ویژه بر یکس بر مقابله با ناامنی غذایی و نوسانات بازار انرژی، ایران می‌تواند در قالب برنامه‌های تخصصی این گروه، ظرفیت‌های داخلی خود را در بخش کشاورزی، آبیاری هوشمند، انرژی‌های تجدیدپذیر و بهره‌وری انرژی تقویت کند. عضویت در پروژه‌های منطقه‌ای بریکس در حوزه کربن‌زدایی و بهره‌برداری از فناوری‌های نوین در مقابله با بحران اقلیمی نیز، از منظر پایداری زیست‌محیطی و تعهدات بین‌المللی از اهمیت بالایی برخوردار است.

۶. تقویت مشارکت در نوآوری، هوش مصنوعی و فناوری‌های پیشرفته

برنامه همکاری علمی - فناوریانه بریکس، به‌ویژه در حوزه‌هایی مانند هوش مصنوعی، فناوری زیستی، نانو و محاسبات کوانتومی، فرصت مناسبی برای تقویت زیست‌بوم نوآوری در ایران فراهم کرده است. از طریق تعامل با شبکه‌های تحقیقاتی مشترک، جذب سرمایه خارجی در فناوری و دسترسی به دانش فنی، امکانات قابل توجهی برای ارتقای تولید دانش‌بنیان و ورود به زنجیره ارزش جهانی فناوری‌های نوین برای ایران فراهم می‌شود.

۷. نوسازی صنعتی و مشارکت در زنجیره‌های تأمین منطقه‌ای

بریکس با راه‌اندازی کارگروه‌های تخصصی صنعتی، به‌دنبال ایجاد زنجیره‌های تولید و تأمین نسبتاً مستقل از ساختارهای موجود غرب‌محور است. ایران با برخورداری از زیرساخت صنعتی، می‌تواند در روندی تدریجی در صنایع متوسط و سنگین، ماشین‌سازی، پتروشیمی، داروسازی و صنایع غذایی با سایر اعضا وارد پروژه‌های مشترک تولیدی و صادراتی شود. انتقال فناوری، سرمایه‌گذاری مشترک و نوسازی ماشین‌آلات از دیگر ظرفیت‌های این محور همکاری است.

۸. تدوین استانداردهای فنی مشترک و نهادسازی تخصصی

یکی از تصمیمات راهبردی اجلاس ۲۰۲۵، حرکت به‌سوی تدوین استانداردهای مشترک صنعتی، کشاورزی و دیجیتال بود. ایران با همکاری در «مرکز استانداردهای بریکس»، می‌تواند در کاهش موانع فنی تجارت، افزایش انطباق محصولات صادراتی و ارتقای نظام ارزیابی انطباق داخلی گام بردارد. هم‌زمان، توسعه آزمایشگاه‌های مرجع و صدور گواهی‌نامه‌های مشترک، افق‌های تازه‌ای در تعاملات فنی میان ایران و اعضای بریکس ایجاد خواهد کرد.

۹. همکاری در توسعه گردشگری پایدار و فرهنگی

سند راهبردی گردشگری بریکس که در اجلاس ۲۰۲۵ منتشر شد، با تمرکز بر توسعه گردشگری سلامت، طبیعت‌گردی، تبادل فرهنگی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های گردشگری، بستری برای تعاملات فرهنگی - اقتصادی گسترده‌تر فراهم می‌سازد. ایران می‌تواند با بهره‌برداری از جاذبه‌های تاریخی، معنوی و طبیعی خود، در مسیر توسعه گردشگری درون‌بریکسی نقش‌آفرین باشد. تسهیل روادید، آموزش نیروی انسانی، بازاریابی بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مشترک در این زمینه، از مهم‌ترین محورهای عملیاتی قابل‌پیگیری هستند.

۱۰. حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط و کارآفرینی فناورانه

برنامه اقدام بریکس برای توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط، بر ایجاد بسترهای مالی، فنی و آموزشی مشترک برای توانمندسازی SMEها تأکید دارد. این برنامه می‌تواند برای ایران فرصت‌هایی در حوزه توانمندسازی استارت‌آپ‌ها، دسترسی به بازارهای منطقه‌ای، دیجیتالی‌سازی فرآیندهای تولید و استفاده از سرمایه‌گذاری خطرپذیر فراهم آورد. حضور فعال در شبکه همکاری SMEهای بریکس، می‌تواند در تقویت صادرات غیرنفتی و اشتغال فناورانه نقش کلیدی ایفا کند.

۱۱. توسعه حمل‌ونقل هوشمند، لجستیک و زیرساخت‌های پایدار

گروه بریکس با تمرکز بر توسعه حمل‌ونقل دریایی، ریلی، هوایی و درون‌شهری پایدار، امکان همکاری در پروژه‌های ترانزیتی چندوجهی را فراهم کرده است. ایران، به‌عنوان یکی از گره‌های ژئوپلیتیکی کلیدی در مسیرهای کریدوری جنوب - شمال و شرق - غرب، می‌تواند با مشارکت در طرح‌های بریکس، جایگاه لجستیکی خود را تثبیت کرده و از منابع مالی و فنی برای توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل هوشمند و پایدار بهره‌برد.

۱۲. همکاری در گذار انرژی، کربن‌زدایی و تأمین مالی سبز

گزارش اجلاس ۲۰۲۵، خواستار هم‌گرایی کشورهای بریکس در حوزه گذار انرژی و تحقق تعهدات اقلیمی از طریق توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر، کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی و تقویت سرمایه‌گذاری سبز شد. ایران با برخورداری از پتانسیل بالای خورشیدی و بادی، می‌تواند پروژه‌هایی در زمینه تولید برق پاک، بهره‌وری انرژی و مدیریت منابع آب را در قالب همکاری با بریکس تعریف و تأمین مالی کند. همچنین، به‌تدریج امکان صدور اوراق قرضه سبز با پشتیبانی

بانک جدید توسعه بریکس فراهم است.

سرانجام، بر مبنای آنچه آمد می‌توان گفت که همکاری با بریکس، صرفاً پیوستن به یک ائتلاف استراتژیک نیست، بلکه بستری راهبردی برای ارتقای جایگاه بین‌المللی در پرتو هم‌گرایی نهادینه با جهان جنوب، کاهش وابستگی به نهادهای سنتی و پیشبرد توسعه ملی از طریق ابزارهای چندجانبه است. از همین رو، با توجه به گستره موضوعی تصمیمات بریکس در اجلاس ۲۰۲۵، تدوین نقشه راه اجرایی برای همکاری فعال در این حوزه‌ها، با مشارکت نهادهای مسئول در حوزه سیاست خارجی، اقتصاد، علم و فناوری و بخش خصوصی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. جدول ارائه‌شده، حوزه‌های کلیدی همکاری با بریکس را همراه با محور همکاری، کارکرد راهبردی و کاربرد بالقوه برای ایران نشان می‌دهد:

جدول ۱- حوزه‌های اولویت‌دار در نقش‌آفرینی همکارانه ایران در بریکس

ردیف	حوزه همکاری	محور همکاری بریکس	کارکرد راهبردی	کاربرد برای ایران
۱	اصلاح حکمرانی مالی - پولی	اصلاح ساختار IMF و ترتیبات ذخیره ارزی (CRA)	بازتوزیع قدرت در نهادهای بین‌المللی	افزایش نفوذ در IMF، دسترسی به منابع اضطراری مالی
۲	همکاری بانکی و سرمایه‌گذاری	بانک جدید توسعه (NDB) و تضمین‌های چندجانبه (BMG)	بدیلی برای نهادهای مالی غرب محور	جذب منابع مالی برای پروژه‌های کلان، کاهش ریسک سرمایه‌گذاری
۳	تعامل تجاری و تجارت جنوب - جنوب	اصلاح WTO و توسعه توافقات تعرفه‌ای	تسهیل مبادلات، مقابله با موانع تجاری سنتی	گسترش بازارهای صادراتی، تقویت تجارت با اعضای بریکس
۴	حکمرانی داده و اقتصاد دیجیتال	تفاهم‌نامه حکمرانی داده و امنیت سایبری	استقلال زیرساختی، توسعه فناوری اطلاعات	تبادل داده، توسعه شبکه پرداخت و رمزارز ملی
۵	کشاورزی، غذا و انرژی پایدار	امنیت غذایی، انرژی‌های نو، مقابله با تغییرات اقلیمی	تاب‌آوری در برابر بحران‌های جهانی	تأمین مالی پروژه‌های کشاورزی، تجدیدپذیر و آبی
۶	علم، نوآوری و فناوری‌های پیشرفته	همکاری علمی - تحقیقاتی در فناوری‌های نوین	کاهش شکاف فناورانه	انتقال فناوری، تقویت زیست‌بوم نوآوری داخلی
۷	صنعت و زنجیره تأمین	پروژه‌های مشترک صنعتی و تولیدی	تقویت تولید مشترک منطقه‌ای	نوسازی صنعت، سرمایه‌گذاری خارجی، صادرات فناوری

ردیف	حوزه همکاری	محور همکاری بریکس	کارکرد راهبردی	کاربرد برای ایران
۸	استانداردسازی و نهادسازی فنی	مرکز استانداردهای بریکس	کاهش موانع فنی و غیرتعرفه‌ای	هم‌گرایی فنی، صدور گواهی‌نامه‌های مشترک
۹	گردشگری پایدار و فرهنگی	نقشه راه گردشگری بریکس	تقویت ارتباطات مردمی و درآمدزایی	توسعه گردشگری سلامت، طبیعت‌گردی
۱۰	شرکت‌های کوچک و متوسط (SMEs)	برنامه اقدام ۲۰۲۵ - ۲۰۳۰ برای SME ها	اشتغال، نوآوری، صادرات	توسعه استارت‌آپ‌ها، دسترسی به منابع مالی، بازاریابی بین‌المللی
۱۱	حمل‌ونقل و لجستیک پایدار	پروژه‌های ترانزیتی بریکس و حمل‌ونقل هوشمند	هم‌پیوندی منطقه‌ای، تسهیل تجارت	تقویت جایگاه ایران در کریدورهای منطقه‌ای، توسعه زیرساخت بندری و ریلی
۱۲	کربن‌زدایی و انرژی سبز	گذار انرژی و تعهدات اقلیمی بریکس	پایداری زیست‌محیطی و سرمایه‌گذاری سبز	توسعه انرژی تجدیدپذیر، صدور اوراق سبز، جذب فناوری کم‌کربن
۱۳	هوش مصنوعی و فناوری دیجیتال نوین	برنامه هوش مصنوعی، داده‌های بزرگ و محاسبات کوانتومی	ورود به نسل چهارم فناوری جهانی	تدوین استانداردهای اخلاقی، مشارکت در پروژه‌های مشترک هوش مصنوعی